

Juntunen Niina

Leikinvalintataulun rooli lapsen kehitystä tukevan leikkitoiminnan
ja osallisuuden tukemisessa

Kasvatustieteen kandidaatintyö
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatuksen koulutus
2021

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Leikinvalintataulun rooli lapsen kehitystä tukevan leikkitoiminnan ja osallisuuden tukemisessa (Niina Juntunen)

Kandidaatintutkielma, 43 sivua

toukokuu 2021

Tämä kandidaatin tutkielma käsittelee useissa päiväkodeissa käytössä olevan leikinvalintataulun roolia lasten kehitystä tukevan leikkitoiminnan ja osallisuuden tukemisessa. Tätä aihetta on syytä tutkia, sillä leikinvalintataulu on varhaiskasvatuksessa käytetty menetelmä, jolla on hyvin suuri rooli lasten leikkitoiminnassa ja osallisuudessa. Leikin tukeminen sekä osallisuuden toteutuminen myös kuuluvat osaksi varhaiskasvatuksen pedagogisia tavoitteita. On tärkeää, että leikinvalintataulun käyttö on pedagogisesti perusteltua ja sen hyödyt ja mahdolliset haitat liittyen lasten leikkitoimintaan ja osallisuuteen tiedostetaan.

Tutkielman pääasiallinen tarkoitus on koota leikinvalintataulun käyttämisestä koituneita hyötyjä ja haittoja lasten leikkitoiminnalle sekä osallisuudelle päiväkodissa ja tuoda ne varhaiskasvattajille selkeästi esille. Tutkielmassa korostetaan myös leikinvalintataulun käyttämistavan eli siihen liitettyjen sääntöjen ja raamien merkitystä edellä mainittuihin. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset voivat kriittisesti kiinnittää huomionsa esimerkiksi heidän omaan tapaansa käyttää leikinvalintataulua ja pohtia sekä havainnoida tietoisesti sen vaikutuksia lasten leikkitoiminnan sekä osallisuuden toteutumiselle.

Tutkimustieto liittyen leikinvalintatauluun on mielenkiintoista, sillä sieltä nousee esille paljon erilaisia näkökulmia niin puolesta kuin vastaan liittyen lasten kehittävän leikkitoiminnan sekä osallisuuden tukemiseen. Kehittävän leikkitoiminnan näkökulmaa tarkasteltaessa päällimmäisenä nousee esiin pohdintaa leikin mahdollisuuksista. Leikinvalintataulun nähdään esimerkiksi sekä estävän, että mahdollistavan lasten pitkäkestoista leikkiä. Myös leikinvalinnan katsotaan helpottuvan leikinvalintataulun avulla, mutta toisaalta sen katsotaan myös rajoittavan leikin mahdollisuuksia sekä leikkijöiden välistä toimintaa. Lasten osallisuuden taas katsotaan toteutuvan, sillä lapset saavat valita itse haluamansa leikin. Haasteita osallisuuden suhteen ovat kuitenkin esimerkiksi lasten erilaiset resurssit omien päämääriensä ajamiseksi ja leikinvalintatauluun liitetyt erilaiset säännöt, kuten sääntö siitä, ettei leikkivälineitä saa siirrellä tilasta toiseen.

Tutkielma on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, joka rakentaa eri tutkimusten tuloksista ja tietystä asiakokonaisuudesta kokonaiskuvaa.

Avainsanat: Leikinvalintataulu, osallisuus, kehittävä leikkitoiminta, leikki, varhaiskasvatus

Sisältö

Johdanto.....	4
Tutkielman lähtökohdat	6
2.1 Tutkimuskysymykset.....	6
Teoreettinen viitekehys.....	8
3.1 Leikki.....	8
3.2 Varhaiskasvatus leikin kontekstina.....	9
3.3 Leikinvalintataulu	11
3.3.1 Leikkialue toiminta	12
3.4 Osallisuus.....	13
Leikinvalintataulun käyttäminen päiväkodin arjessa	15
4.1 Leikinvalintataulu ja lapsen kehitystä tukevan leikkitoiminnan tukeminen	15
4.1.1 Neuvottelutaidot.....	15
4.1.2 Pitkäkestoinen leikki	16
4.1.3 Leikinvalitseminen	18
4.1.4 Leikkikavereiden valinta	20
4.2 Leikinvalintataulu ja lapsen osallisuus	21
4.2.1 Vapauden ja täytymisen suhde.....	22
4.2.2 Leikkiympäristö ja leikkivälineet.....	24
4.2.3 Osallisuuteen vaadittavat resurssit	27
Yhteenveto	28
5.1 Leikinvalintataulun rooli lapsen kehitystä tukevassa leikkitoiminnassa.....	28
5.2 Leikinvalintataulun rooli lasten osallisuuden tukemisessa	30
Pohdinta	33
Lähteet	37

Johdanto

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2018) todetaan, että henkilöstön tulee kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä sekä tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä. Lisäksi siellä vaaditaan, että huoltajien, henkilöstön ja lasten näkemyksiä, mielipiteitä sekä aloitteita arvostetaan. Tämä taas edellyttää, että osallisuutta edistäviä toimintatapoja sekä rakenteita kehitetään tietoisesti (Opetushallitus, 2018). Leikin tukeminen sekä osallisuuden toteutuminen nähdään siis osana varhaiskasvatuksen pedagogisia tavoitteita. Tutkielmani tarkoituksena onkin se, että varhaiskasvatuksen ammattilaiset pysähtyisivät omien toimintamalliensa äärelle ja tarkastelisivat niitä kriittisin ja kyseenalaistavinkin silmin. Varhaiskasvattajat voisivat kiinnittää huomionsa esimerkiksi heidän omaan tapaansa käyttää leikinvalintataulua ja pohtia, toteuttaako heidän menetelmätapansa edellä mainittuja pedagogisia tavoitteita. Brotheruksen ja Kankaan (2018) mukaan leikinvalintataulu ja siihen liitetyt toimintatavat ovatkin keskeisiä kysymyksiä lapsen toimintamahdollisuuksien kannalta arjen kasvatustyössä. Alasuutari (2011, s. 25) toteaa, että esimerkiksi kulttuurintutkimuksen puitteissa lähdetään juuri siitä, että tutkimuksen todellisena tarkoituksena ei ole vanhojen ”totuuksien” toistaminen vaan pikemminkin kyseenalaistaminen ja uusien näkökantojen löytäminen, jotka antavat oman osuutensa sosiaalisia ilmiöitä koskevaan tieteelliseen ja julkiseen keskusteluun. Opettajan tulee analysoida ja kyseenalaistaa asioita sekä luoda sen pohjalta uutta tietoa omaa ajattelua hyödyntäen (Niikko, 2015).

Leikinvalintataulujen käyttöä päiväkodissa on tarkasteltu aikaisemminkin, ja sen vaikutuksista lasten osallisuuteen ja kehittävään leikkitoimintaan löytyykin tietoa tutkimuksiin pohjautuvasta kirjallisuudesta. Tätä aihealuetta on kirjallisuudessa kuitenkin vain sivuttu, enkä ole kohdannut tutkimusta, jonka keskipisteenä olisi leikinvalintataulu, ja johon olisi koottuna sen tutkimukseen perustuvat vaikutukset lapsen osallisuuteen ja kehittävään leikkitoimintaan. Myös kandidaatin tutkielmia leikinvalintatauluun liittyen on tehty, mutta ne tarkastelevat sitä työvälineenä varhaiskasvatuksessa. Leikinvalintataulun käyttäminen jakaa mielipiteitä sen suhteesta lasten osallisuuden ja kehittävän leikkitoiminnan tukemiseen, ja siitä löytyykin tietoa eri lähteistä niin puolesta kuin vastaan. Joidenkin lähteiden ja tutkimusten mukaan leikinvalintataulu esimerkiksi mahdollistaa lasten osallisuuden, kun taas toisten lähteiden mukaan leikinvalintataulu on juuri osallisuuden näkökulmasta katsottuna haastava. Myös esimerkiksi pitkäkestoinen leikki ja leikinvalinta ovat teemoja, joista löytyy osin ristiriitaistakin tietoa, kun tarkastellaan leikin-

valintataulun roolia lasten kehittävän leikkitoiminnan tukemisessa. Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010, s. 52) tutkimuksessa kyselyn vastaajien mielipiteitä leikkiin liittyvissä säännöissä jakoivatkin erityisesti juuri leikinvalintataulut.

Osallisuus on ajankohtainen aihe varhaiskasvatuksessa. Kuten Turja ja Vuorisalo (2017) toteavat, viimeisten vuosikymmenten aikana on alettu korostaa lapsen kuulemisen sekä osallisuuden merkitystä yhteiskunnan eri organisaatioissa, ja tämän myötä myös varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksessa pedagoginen ote onkin vähitellen vahvistunut ja lapsiaikuinen -valtasuhteen muutospainneiden myötä lapsia halutaan nyt pitää aloitteellisina ja aktiivisina toimijoina, jotka vuorovaikutuksessa fyysisen ja sosiaalisen ympäristön kanssa rakentavat omaa ymmärrystään (Turja, 2012).

Tutkielmani tarkoituksena ei ole löytää yhtä oikeaa päätelmää siitä, onko leikinvalintataulu hyvä ja oikea keino tukea lasten leikkitoimintaa ja osallisuutta, vaan tutkielmani pääasiallinen tarkoitus on koota yhteen leikinvalintataulun käyttämisestä koituneita hyötyjä ja haittoja lasten leikkitoiminnalle sekä osallisuudelle päiväkodissa. Tutkielmassani tuon esille myös sen, mikä merkitys leikinvalintataulun käyttämistavalla ja siihen liitetyillä säännöillä on edellä mainittuihin. Tutkielmani käytännön tavoitteena on tuoda leikinvalintatauluun ja lasten leikkitoimintaan sekä osallisuuteen liittyvät johtopäätökset varhaiskasvattajille selkeästi esille. Näin he voivat pysähtyä kriittisesti pohtimaan omia, mahdollisesti itsestäänselvyyksinäkin pitämiensä käytänteiden vaikutuksia lasten leikkitoiminnan ja osallisuuden toteutumiseen.

Tässä tutkielmassa tarkastelen useissa päiväkodeissa käytössä olevan leikinvalintataulun roolia lasten kehitystä tukevan leikkitoiminnan sekä osallisuuden tukemisessa. Tätä aihetta on syytä tutkia, sillä leikinvalintataulu on varhaiskasvatuksessa käytetty menetelmä, jolla on hyvin suuri rooli lasten leikkitoiminnassa ja osallisuudessa.

Tutkielman lähtökohdat

2.1 Tutkimuskysymykset

Tutkielmani tavoitteena on analysoida leikinvalintataulun roolia lasten kehitystä tukevan leikkitoiminnan ja osallisuuden tukemisessa. Haluan tuoda esiin niin hyödyiksi, kuin haitoiksikin koettuja sisältöjä ja niiden vaikutuksia lasten leikkitoimintaan sekä osallisuuteen.

Tutkielmassani vastaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

”Millainen rooli leikinvalintataululla on lasten kehitystä tukevan leikkitoiminnan tukemisessa?”

”Millainen rooli leikinvalintataululla on lasten osallisuuden tukemisessa?”

Tässä tutkielmassa näkökulma keskittyy lasten kehittävän leikkitoiminnan ja osallisuuden toteutumiseen, ja esimerkiksi leikinvalintataulun rooli henkilökunnan työvälineenä on rajattu tutkielman ulkopuolelle. Kuten Eskola ja Suoranta (1998, s. 64) toteavat, laadullinen aineisto on periaatteellisesti loppumatonta, ja tämän myötä keskeiseksi nousee aineiston tarkka rajaaminen. Tärkeintä on se, että tutkija oppii tuntemaan aineistonsa mahdollisimman hyvin, jolloin tulkinta ei nojaa rajatun aineiston satunnaisuuksiin. Tutkimukseni konteksti sijoittuu varhaiskasvatuksen kentälle, päiväkodin arkeen.

Tutkielmani pohjautuu aikaisempaan tutkimukseen, aikaisempaan tietoon aiheesta eli se toteuttaa kirjallisuuskatsauksen ominaispiirteitä. Salmisen (2011, s. 3) mukaan kirjallisuuskatsaus rakentaa tietystä asiakokonaisuudesta kokonaiskuvaa. Sen avulla tehdään ’tutkimusta tutkimuksesta’ eli toisin sanoen kootaan eri tutkimusten tuloksia, jotka taas ovat uusien tutkimustulosten perustana (Salminen, 2011, s. 4). Valitsin tutkielmani metodiksi kirjallisuuskatsauksen, sillä kokoon aikaisemmasta tutkimuksesta ja tiedosta kokonaisuuden, jossa esille pääsevät niin leikinvalintataulun käyttämisestä koituvat hyödyt, kuin haitatkin lasten kehittävälle leikkitoiminnalle ja osallisuudelle. Tarkemmin avaten kirjallisuuskatsaukseni tyyppi on kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Se tarkoittaa yleiskatsausta, jossa ei ole tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä (Salminen, 2011, s. 6). Käytetyt aineistot ovat laajoja, ja niiden valintaan eivät vaikuta erilaiset metodiset säännöt. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tutkittava ilmiö voidaan kuitenkin Salmisen, 2011, s. 6) mukaan kuvata laaja-alaisesti ja myös tarvittaessa luokitella sen ominaisuuksia.

Käyttämäni lähteet sijoittuvat suurelta osin vuosien 2011–2020 välille, jotta tutkielmani perustuisi mahdollisimman tuoreeseen ja ajankohtaiseen tietoon. Eskolan ja Suorannan (1998) sekä Jantusen ja Rönnerbergin (1996) teokset ovat ainoat käyttämäni lähteet, jotka ovat tuotettu ennen 2000-lukua. Lisäksi olen käyttänyt lähteiden vuoropuhelun tukena myös muutamia lähteitä, jotka ovat tuotettu ennen 2010-lukua. Käytän lähteitä hyvin monipuolisesti, jotta tutkielmani olisi mahdollisimman luotettava. Aiheeseeni liittyen kirjallisuutta onkin paljon saatavilla. Eskola ja Suoranta (1998, s. 212) toteavat tutkimuksen luotettavuutta tukevan se, että tehdyt tulokset saavat tukea toisista samaa ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista. Tämän vuoksi otan huomioon eri lähteiden välillä syntyvän vuoropuhelun sekä ristiriidat, enkä poimi vain sellaisia kohtia, jotka koen tukevan omaa näkökantaani leikinvalintataulun käyttöä kohtaan. Käyttämäni lähteistö on pääosin suomalaista, sillä tutkielmani konteksti sijoittuu suomalaisen varhaiskasvatuksen kentälle. En käytä lähteenä opinnäytetöitä tai kandidaatin tutkielmia, vaan ainoastaan lähteitä, jotka ovat tieteellisesti perusteltuja. Käytän lähteenäni vertaisarvioituja artikkeleita ja julkaisuja, väitöskirjajulkaisuja sekä varhaiskasvatuksesta kertovia oppimateriaaleja. Eskolan ja Suorannan (1998, s. 210) mukaan laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Siksi pääasiallinen luotettavuuden kriteeri onkin tutkija itse ja tämän myötä luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia (Eskola & Suoranta, 1998, s. 210).

Teoreettinen viitekehys

Tutkielmassani seuraavaksi avaan sen keskeisimmät käsitteet. Ensimmäisenä avaan leikin käsitteen ja perustelen sen tärkeyttä lasten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta, jonka jälkeen avaan varhaiskasvatusta leikin kontekstina. Seuraavaksi avaan tutkielmani kannalta keskeisen leikinvalintataulun käsitteen ja lyhyesti perusteluita sen käyttämiselle päiväkodissa. Tähän liittyen avaan myös leikinvalintataulun lähikäsitteen leikkialueutoiminta, joka liittyy leikinvalintataulun käsitteeseen hyvin läheisesti ja toimii sille arkikielessä jopa synonyymina. Lopuksi avaan osallisuuden käsitteen, jonka toteutumista tarkastelen tutkielmassani leikinvalintataulun käyttämisen näkökulmasta.

3.1 Leikki

Leikille on olemassa satoja eri määrittelyjä, joten yhtä oikeaa ei voida määrittellä (Helenius & Lummelahti, 2013, s. 14; Viljamaa & Yliherva, 2020). Heleniuksen ja Lummelahden (2013, s. 14) mukaan leikin määrittely riippuu siitä, mitä itse näemme ja mistä näkökulmasta sitä tarkastelemme. Leikkiin tulee heidän mukaansa kuitenkin suhtautua vakavasti, sillä leikki ei ole vain esimakua elävästä elämästä, vaan se on lapsen elämää tässä ja nyt. Kuten Viljamaa ja Yliherva (2020) toteavat, leikkiä voi sanoa lapsuuden vallitsevaksi olotilaksi. Erilaisissa lähestymistavoissa leikin käsitteeseen kuitenkin liitetään usein sanat ilo, hauskuus, luovuus, vapaaehtoisuus, helppous, yhdessä oleminen sekä virtaavuus (Viljamaa & Yliherva, 2020). Hakkarainen ja Brèdikytè (2013, s. 14) nostavat teoksessaan esille Hughesin (1999) toteamuksen leikin viidestä oleellisesta piirteestä; hänen mukaansa leikki on vapaasti valittua, sisäisesti motivoitua, hauskaa, ei kirjallista ja osallistujat ovat siinä mukana aktiivisesti.

Vygotskin perinteessä lasten leikin tutkimus on rajattu määrittelemällä leikki kuvitellussa tilanteessa toteuttavaksi toiminnaksi, joka on käytännönläheistä (Helenius & Korhonen, 2017). Myös Heleniuksen ja Lummelahden (2013, s. 14, 87) mukaan leikki on lasten todellista toimintaa kuvitteellisessa tilanteessa; leikki syntyy, koska lapsella on tarve tehdä jotakin, jota kuitenkin on mahdotonta toteuttaa todellisuudessa. Kuten Hakkarainen ja Brèdikytè (2013, s. 15) tiivistävät, ”Leikkiin sisältyy oikeita tekoja, esineitä ja operaatioita, mutta ne suoritetaan kuvitellussa tilanteessa”. He nostavat teoksessaan esille myös Leontjevin (1981), jonka mukaan lapsella on tarve ja halu toimia kuten aikuiset ja ottaa osaa aikuisten sosiaaliseen elämään, mutta heidän taitonsa eivät vielä riitä siihen. Leikin tarpeet siis ovat peräisin aikuisten maailmasta, mutta motiivit taas ovat itse leikkiprosessissa. Hakkaraisen ja Brèdikytèn (2013, s. 17) mukaan

leikkiä luonnehtivat sille tyypilliset leikkiteot, joilla on kaksoisluonne. Se tarkoittaa sitä, että teot ovat todellisia, mutta ne toteuttavat jotakin uutta ideaa, eivät kulttuurista merkitystä. Esimerkkinä he toteavat, että lapset voivat rakentaa vaikkapa tuolijonon, jonka merkitys ei ole jono tuoleja, vaan se on heille oikeasti juna, jossa voi matkustaa.

Leikki on varhaiskasvatuksessa keskeinen toimintatapa (Opetushallitus, 2018). Eerola-Pennanen, Vuorisalo ja Raittila (2017) tukevat tätä väitettä toteamalla, että leikki nähdään varhaiskasvatuksessa keskeisimpänä toimintana, jonka avulla lapset oppivat. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2018) mainitaankin, että lapsi oppii leikissä, vaikka hänelle itselleen leikki ei ole tietoinen oppimisen väline, vaan pikemminkin tapa elää ja olla sekä hahmottaa maailmaa. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää sekä sen avulla lapset rakentavat käsitystään itsestä ja muista ihmisistä. Lapset lisäksi muuntavat näkemäänsä, luovat uutta ja jäljittelevät havainnoimaansa leikkiessään (Opetushallitus, 2018; Helenius & Lummelahti, 2013, s. 14). Heleniuksen ja Lummelahden (2013, s. 14) mukaan leikki on lapsen tapa omaksua tietoa ja suhtautua ympäröivään maailmaan.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2018) lapsia kannustetaan mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen sekä kekseliäisyyteen. Mielikuvituksen avulla lapset voivat kokeilla leikeissä erilaisia ideoita ja rooleja, joita he eivät voisi muuten toteuttaa. Viljamaa ja Yliherva (2020) toteavat, että erilaisten roolien kautta lapset pääsevät kehittämään leikkejä omien ja yhteisten ideoiden mukaan, ja näin käsittelemään itselleen ja muille tapahtuneita asioita, tunteita ja kokemuksia.

3.2 Varhaiskasvatus leikin kontekstina

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2018) mukaan päiväkodin toimintakulttuurin tulee olla leikkiin kannustavaa ja sen merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle tulee tunnustaa. Näin ollen henkilöstön tulee edistää lasten leikkiä ja kannustaa heitä kekseliäisyyteen ja luovuuteen. Hakkarainen ja Brèdikyté (2013, s. 9) toteavat, että varhaiskasvatuksessa lapsen luovuuden, tunteiden ja mielikuvituksen kehittämisen menetelmänä toimii luova leikki, ei aikuisten maailmasta tuodut sisällöt. Heidän mukaansa leikki ei ole ainoastaan lasten hauskanpitoa eikä pakenemista todellisuudesta, vaan sillä on selväpiirteinen yhteys ympäröivään todellisuuteen, historialliseen aikaan ja kulttuuriympäristöön. Lapset rakentavat leikin kautta omaa minäänsä, raivaavat elämänpolkuaan ja muodostavat tavoitteitaan (Helenius & Vähänen,

2004). Eerola-Pennanen ja kollegoiden (2017) mukaan keskeinen sija varhaiskasvatuksessa lasten toiminnan näkökulmasta ajatellen annetaankin lasten leikille.

Heleniuksen ja Korhosen (2017) mukaan suurimpia vaikuttajia lasten leikkiin ovat perhepäivähoidon ja päiväkotiryhmien henkilökunta, lapsen vanhemmat sekä muut aikuiset paikoissa, joissa pienet lapset elävät ensimmäisiä vuosiaan. Heidän mukaansa varhaiskasvatuksen henkilöstöltä vaaditaankin leikin ymmärtämistä ja uusien taitojen hankintaa, sillä niitä tarvitaan leikkivien lasten ohjauksessa. Esimerkiksi lapsen erilaiset kehitysvaiheet tuovat leikkiin muutoksia, joista kasvattajien on hyvä olla tietoisia ja selvillä (Helenius & Korhonen, 2017). Muutokset taas tuovat mukanaan kasvattajien tarpeen uudistaa omaa toimintaansa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2018) mukaan leikki saa näkyä ja kuulua ja sille tulee antaa tilaa ja rauhaa. Lehtisen ja Koivulan (2017) mukaan leikkiä onkin totuttu pitämään lapsille ja lapsuuteen kuuluvana. Myös Brotherus ja Kangas (2018) toteavat, että leikki korostuu varhaiskasvatuksessa lapselle luonteenomaisena tapana toimia. Siksi jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien valmiuksiensa ja taitojensa mukaisesti (Opetushallitus, 2018).

Lapset ovat leikissä aktiivisia merkityksen rakentajia; he muodostavat merkityksiä kokemuksestaan, jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa sekä luovat sosiaalisia suhteita (Kallio-koski, 2018; Opetushallitus, 2018). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2018) mukaan henkilöstön tehtävänä on kuitenkin tukea leikkien kautta lasten välille syntyviä vertais- ja ystävyys-suhteita. Myös lapsella ja varhaiskasvatuksen henkilöstöllä tulee olla mahdollisuus kokea leikin ja yhdessä tekemisen iloa.

Kun lapsi leikkii, hän oppii samalla huomaamattaan (Helenius & Lummelahti, 2013, s. 215). Leikin opetustarkoitukset eivät kuitenkaan kata kaikkia leikin tehtäviä eivätkä korvaa lapsen mahdollisuutta leikkiä omatoimisesti. Virkin (2015, s. 145) mukaan lapsia miellyttää päiväkodin toiminnoista erityisesti leikki, joten on perusteltua antaa lapsille mahdollisuus leikkiä omatoimisesti. Heleniuksen ja Lummelahden (2013, s. 225) mukaan usein puhutaan siitä, että varhaiskasvatuksen institutionaalisessa toiminnassa olisi tavoiteltava aikuiskeskeisyyden sijaan lapsikeskeisyyttä. He toteavat, että lapsikeskeisyyteen tai lapsilähtöisyyteen pyrkiessä olisi toiminta-aika jaettava tasapuolisesti aikuisen johtamaan ohjattuun toimintaan ja lasten omatoimiseen leikkiin. Tähän aiheeseen liittyen Brussoni, Olsen, Pike ja Sleet (2012, s. 3136) nostavat teoksessaan esille mielenkiintoisen yhdysvaltalaisen pitkittäistutkimuksen, joka tarjoaa vakuuttavia todisteita vapaan leikin tärkeydestä lasten kehitykselle. Tutkimuksen mukaan akateemisia

taitoja kehittävään toimintaan painottuvaa varhaiskasvatusta saaneet lapset olivat tulevaisuudessa huomattavasti todennäköisemmin huonokäyttöksisiä ja osallistuivat vähemmän todennäköisesti aktiivivurheiluun tai muuten olivat osallisena perheissään ja yhteisöissään kuin taas lapset, jotka olivat olleet vapaaseen leikkiin painottuvassa varhaiskasvatuksessa (Brussoni ym., 2012, s. 3136). Brussonin ja kollegoiden (2012, s. 3136) mukaan akateemisia taitoja painottavan varhaiskasvatuksen piirissä olleiden lasten ongelmat pahenivat entisestään lasten saavuttaessa 23 vuoden iän; töistä eroaminen ja pidätykset lisääntyivät verrattuna lapsiin, jotka olivat olleet vapaaseen leikkiin painottuvassa varhaiskasvatuksessa. Näiden löydösten perusteella voidaan todeta, että vapaa leikki on perustavanlaatuisen tärkeää lapsen terveille kehitykselle ja vapaan leikin rajoituksilla esikouluvuosina voi mahdollisesti olla elämänmittaisia seuraamuksia (Brussoni ym., 2012, s. 3136).

3.3 Leikinvalintataulu

Olen kuullut leikinvalintataululle käytettävän useita eri nimityksiä, kuten leikkitalu, aktiivisen oppimisen taulu, leikinvalintataulu, leikkipaikkataulu ja leikkikartta. Käytän tutkielmassani käsitettä leikinvalintataulu, sillä se kuvaa menetelmää mielestäni parhaiten ja sitä myös käytetään useissa tutkielmani lähteissä.

Useissa suomalaisissa päiväkodeissa on käytössä leikinvalintataulu (Roos, 2015, s. 151; Alatarvas & Niiniharju, 2018). Tämä on aikuisten rakentama toimintamalli ja sen käyttöä perustellaan esimerkiksi sillä, että se antaa lapsille mahdollisuuden valita leikkejä ja leikkikavereita itse sekä se helpottaa näiden valintojen tekoa (Roos, 2016). Roosin (2016) mukaan leikinvalintataulun laajempaan tavoitteena on lasten osallisuuden mahdollistaminen. Roos (2015, s. 155) nostaa teoksessaan esille Kjørholtin ja Selandin (2012), jotka toteavat kuitenkin, että vaikka toisaalta leikkitalu lisää osallisuutta ja valinnan vapautta, toisaalta se lisää myös kontrollia. Päiväkotiruusun varhaiskasvatussuunnitelmassa (2004) taulun käyttöä perustellaan muun muassa sillä, että sen avulla lapsi tietää, mitä kulloinkin on mahdollista tehdä, ja lapsi saa itse valita leikkivälineensä useista eri vaihtoehdoista (Helsingin kaupunki, 2004, s. 53).

Leikinvalintataululle on varattu seinällä tietty paikka ja siihen asetetaan kuvakortit mahdollisista leikkiaiheista, leikkipaikoista ja leikkijöistä (Alatarvas & Niiniharju, 2018). Lapsi kiinnittää esimerkiksi nimikorttinsa valintansa suoritettuaan kuvakortin päälle merkiksi siitä, mihin leikkiin hän aikoo mennä (Helsingin kaupunki, 2004, s. 53). Viljamaan, Estolan, Juutisen ja

Puroilan (2017, s. 4) mukaan leikinvalintataulun ideana on, että tietynlaiseen toimintaan liittyvät lelut luokitellaan omiin nurkkauksiinsa niiden käyttötarkoituksen mukaisesti. Esimerkiksi legot, autot ja kotileikkiin kuuluvat leikkivälineet on sijoitettu omiin nurkkauksiinsa. Alatarvas ja Niiniharju (2018) toteavat, että kuvakorttien lisäksi taulussa voi olla havainnollistettu myös ennalta määritelty leikkijöiden enimmäismäärä jollakin lapsille tunnistettavassa muodossa, kuten esimerkiksi nopan silmälukujen avulla.

Monissa päiväkodeissa käytetään leikinvalintatauluja, mutta ne voivat olla keskenään materiaalisesti erilaisia ja niitä myös voidaan ottaa käyttöön hyvin erilaisilla tavoilla (Alatarvas & Niiniharju, 2018). Esimerkkinä oma kokemukseni siitä, että joissakin päiväkodeissa leikinvalintataulun käyttämisen säännöt sallivat sen, että lapsi voi vaihtaa leikkiä halutessaan, kun taas toisissa päiväkodeissa leikinvalintataulua käytetään sillä periaatteella, että samaan leikkiin sitoudutaan koko vapaan leikin ajaksi. Esimerkiksi Juutisen, Puroilan ja Johanssonin (2018, s. 15) tutkimuksen mukaan leikinvalintataulun sääntöihin kuului, että jokainen lapsi sitoutuu tiettyyn leikkitoimintaan. Toisena esimerkkinä se, että joissakin päiväkodeissa leikinvalintataulua käytetään muutamia kertoja viikossa, kun taas joissakin päiväkodeissa sitä käytetään päivittäin. Lisäksi jotkut kasvattajat kokevat hyväksi tavaksi sen, että he asettavat lasten nimikyltit etukäteen valmiiksi leikkeihin, joiden mukaisesti lapset siirtyvät eri leikkitiloihin. Myös se vaihtelee, kunnioitetaanko lapsen halua leikkiä yksin, tai onko leikkiä ylipäättään aina valittava. Alatarvaksen ja Niiniharjun (2018) mukaan juuri tämän vuoksi ryhmässä on tärkeää pohtia kriittisesti erilaisten toteutusten toimivuutta ja mielekkyyttä sekä huomioida myös lasten valinnan vapauden ja osallisuuden kokemusten toteutuminen.

3.3.1 Leikkialuetoiminta

Leikinvalintataulusta kertovaa aineistoa tarkastellessa esille nousee toistuvasti myös käsitteet leikkialuetoiminta ja leikkialuepedagogiikka, jotka toimivat synonyymeina toisillensa. Raittilan (2013) mukaan leikkialuepedagogiikka tarkoittaa toimintaa, jolla organisoidaan lasten vapaata leikkiä päiväkodissa erityisesti iltapäivisin, kun useampi pienryhmä toimii yhteisissä tiloissa samanaikaisesti. Koivisto ja Anttinen (2016) avaavat leikkialuetoimintaa toteamalla, että siinä tilat jaetaan leikki- ja toiminta-alueisiin, jotka on varusteltu ja rajattu jotakin tiettyä leikkiä varten. Raittilan (2013) mukaan leikkialuetoimintaa voidaan toteuttaa niin, että aikuiset rakentavat lapsille valmiiksi erilaisia leikkipisteitä, tai niin, että lapset suunnittelevat ja rakentavat

leikkinsä itse erilaisiin tilavaihtoehtoihin. Myös Koiviston ja Anttisen (2016) mukaan leikki-alueilla voi olla lasten ideoimia leikkejä sekä kasvattajien rakentamia leikki- ja toiminta-alueita. He ovat perehtyneet leikkialuetoimintaan päiväkotit Taikalampussa, ja toteavat, että leikkialueet ovat vaihtuvia ja muuntuvia.

Tarjolla olevista leikeistä tai leikkitiloista on tehty kuvat, joista lapset voivat valita, mitä he haluaisivat vapaan leikin aikana tehdä (Raittila, 2013). Raittilan mukaan jokaiselle leikkialueelle on määritelty leikkijöiden enimmäismäärät. Valitut leikit merkitään esimerkiksi nimikoiduilla pyykkipojilla tai lasten omilla valokuvilla, ja enimmäismäärän täytyttyä leikkiä ei voi enää valita. Käytännössä leikkialuetoiminnassa siis käytetään leikinvalintataulua leikkien valitsemisen apukeinona. Leikkialuetoiminnassa voi olla mukana lapsia monestakin eri ryhmästä, eli ideana on, että lapset saavat leikkiä yli ryhmärajojen (Raittila, 2013).

Leikkialuetoiminnan ja leikinvalintataulun käsitteet siis liittyvät hyvin läheisesti toisiinsa ja ne kulkevat usein käsikädessä, minkä vuoksi niitä käytetäänkin arkikielessä usein synonyymisesti. Tutkielmassani en kuitenkaan käsittele leikkialuetoimintaa erillisenä osiona syvällisemmin, sillä tutkielmani tarkoitus on käsitellä leikinvalintataulua, jota on tarkoitus käyttää ainoastaan yhdessä lapsiryhmässä lasten kehittävän leikkitoiminnan ja osallisuuden tukemisen keinona. En siis lähde tutkielmassani käsittelemään leikkialuetoimintaan kuuluvia muita menetelmiä, kuten useiden päiväkotiryhmien välistä yhteisleikkiä.

3.4 Osallisuus

Helinin, Kola-Torvisen ja Tarkan (2018, s. 15) mukaan osallisuus on ”ihmisen perusluonteeseen liittyvää kuulumista johonkin; olemista, elämistä ja toimimista yhteydessä muihin ihmisiin. Se syntyy ihmisen sisäisestä kokemuksesta ja rakentuu vuorovaikutuksessa. Myös Turja ja Vuorisalo (2017) toteavat osallisuudessa olevan kysymys vastavuoroisuudesta muiden läsnä olevien kanssa sekä lapsen mahdollisuudesta vaikuttaa tietoisesti sosiaalisessa ympäristössään. Osallisuus tarjoaa lapsille mahdollisuuden vaikuttaa, jonka myötä heidän näkökulmansa ja mielipiteensä voivat saada aikaan konkreettisia muutoksia toiminnassa (Lehtinen, 2009).

Osallisuus ei tarkoita vain sitä, että lapset osallistuvat ja ovat mukana jossakin etukäteen järjestetyssä toiminnassa, vaan siihen liittyy myös kaikkien osapuolten mahdollisuus vaikuttaa aidosti omaan ja yhteiseen toimintaan sekä yhdessäoloon (Turja & Vuorisalo, 2017). Kuten Leinonen (2020) toteaa, pienten lasten osallisuus rakentuu varhaiskasvatuksessa niin ryhmän ja

yksilön, kuin lapsen ja aikuisenkin välisessä vuorovaikutuksessa; päivittäisissä pienissä kohtaamisissa, yhteiseen toimintaan vaikuttamisessa sekä valintatilanteissa. Osallisuus on lasten mielipiteiden ja aloitteiden kuulemista ja arvostamista sekä myös sanattomien viestien herkkää huomioimista ja havainnoimista (Helin, Kola-Torvinen & Tarkka, 2018). Myös Bae (2009, s. 4) korostaa osallisuuden toteutumisen edellyttävän henkilökunnalta herkkää kuulemista ja kehonkielen tulkintaa, sillä hänen mukaansa lapset ilmaisevat itseään erilaisilla tavoilla. Osallisuuden voidaankin Leinosen (2020) mukaan ajatella olevan viime kädessä lapsen oma kokemus merkityksellisestä kohtaamisesta tai tilanteesta arjessa. Tämä edellyttää Turjan ja Vuorisalon (2017) mukaan niin kuulluksi tulemista kuin muiden kuuntelemista. Kun aikuiset kuulevat lapsia, mahdollistuu sellainen pedagoginen toiminta, jossa lasten yksilölliset lähtökohdat ja ajattelu on otettu huomion kohteeksi. Kuulluksi tuleminen osallisuuden keskeisenä lähtökohtana ei kuitenkaan yksin riitä, vaan osallisuuden toteutumiseen liittyy myös lasten osallisuus päätöksentekoon (Turja & Vuorisalo, 2017).

Vaikka lapsilla olisi kykyä ja halua osallistua aikuisten kanssa yhdessä esimerkiksi toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen eri vaiheisiin, aikuiset usein tekevät ne valmiiksi lasten puolesta (Turja & Vuorisalo, 2017). Lehtinen (2009) toteaa, että toimintaan osallistuminen on kuitenkin aina sitä osallisempaa, mitä enemmän lasten oma päätöksenteko, toiminnan järjestely, suunnittelu ja lopputulos tulevat toiminnassa esille. Myös Helin, Kola-Torvinen ja Tarkka (2018) toteavat, että sekä lasten että huoltajienkin osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edesauttavat osallisuuden toteutumista. Perinteistä tapaa nähdä pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksen ammattilaisten etukäteen suunnittelemina toimintatuokioina voidaan haastaa ottamalla lapset mukaan esimerkiksi toiminnan suunnitteluun.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2018) vaaditaan, että lasten aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Myös Varhaiskasvatuslaki (540/2018) vaatii, että lapsen mielipide ja toivomukset selvitetään ja otetaan huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla, kun varhaiskasvatusta suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan. Lasten oikeuksiin sisältyy lapsen kuulluksi tuleminen sekä osallisuus omaan elämään koskevista asioista (Opetushallitus, 2018). Myös varhaiskasvatuslain (540/2018) tavoitteena on, että varhaiskasvatus varmistaa lapsen osallistumisen ja mahdollistaa lapsen vaikuttamisen häntä itseään koskeviin asioihin. Tämä velvoittaa osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoiseen kehittämiseen (Opetushallitus, 2018). Näiden osallisuutta edistävien toimintatapojen kautta kehittyä lasten ymmärrys yhteisöstä, vastuusta, oikeuksista ja valintojen seurauksista.

Leikinvalintataulun käyttäminen päiväkodin arjessa

Etsin vastauksia kysymykseen, millainen rooli leikinvalintataululla on lasten kehitystä tukevan leikkitoiminnan sekä osallisuuden tukemisessa. Seuraavaksi erittelen leikinvalintataulun käyttämisen vaikutuksia, niin hyötyjä kuin haittojakin lasten kehittäväälle leikkitoiminnalle sekä osallisuudelle. Alatarvaksen ja Niiniharjun (2018) mukaan päiväkodin henkilöstöllä on lasten leikkejä ajatellen hurjasti vaikutusvaltaa, joka taas tuo mukanaan paljon vastuuta. Tämän vuoksi päiväkodin henkilöstön tulisi pysähtyä kriittisesti tarkastelemaan omaa toimintaansa sekä käytänteitään (Alatarvas & Niiniharju, 2018). Myös Roos (2015, s. 155) toteaa, että leikinvalintataulujen käyttöä tulisi arvioida kriittisesti.

4.1 Leikinvalintataulu ja lapsen kehitystä tukevan leikkitoiminnan tukeminen

4.1.1 Neuvottelutaidot

Roos (2016) pohtii väitöskirjassaan, että vähentääkö leikinvalintataulujen käyttäminen lasten luonnollisia neuvottelutilanteita leikkiin pääsystä sekä siitä, mitä ylipäättään leikittäisiin. Brotheruksen ja Kankaan (2018) mukaan lapsilla voi olla päiväkodissa näennäisesti mahdollisuus valita kenen kanssa leikkii, mutta leikinvalitsemiseen voi olla niin vähän aikaa, että he eivät kuitenkaan todellisuudessa ehdi neuvotella ja pohtia leikkiin liittyvistä valinnoista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2018) mukaan lapsia kuitenkin tulisi rohkaista puhumaan sekä aikuisten että toisten lasten kanssa erilaisissa tilanteissa, sillä päämääränä on lapsen tilannetietoisien kielenkäytön vahvistuminen. Myös Roosin (2016) mukaan kasvattajien tulisi ohjata lapsia harjoittelemaan yhteiselämässä tarvittavia vuorovaikutustaitoja. Vehkalahti ja Urho (2013, s. 92) nostavat myös esille lasten keskinäisen neuvottelutaidon tärkeyden. He toteavat, että aikuisten tukiessa lasten neuvottelutaitojen kehittymistä ja luodessa tätä taitoa harjoittavia leikkitalanteita, tärkeää olisi muistaa antaa lapsille tilaa myös tilanteisiin, joissa aikuista ei ole. Lasten joutuessa sopimaan asioista sekä neuvottelemaan leikin säännöistä ja ehtoista keskenään, kehittyvät sosiaalisten taitojen lisäksi myös heidän moraalitajunsa sekä empatiakykynsä (Vehkalahti & Urho, 2013, s. 92).

Smidsin (2018) mukaan vapaaseen leikkiin sisältyy runsaasti neuvotteluja niin lasten kesken, kuin aikuisten ja lastenkin välillä. Varpanen (2018) toteaa, että leikinvalintatilanteissa aikuisella on mahdollisuus auttaa lasta yhteistyö- ja päätöksentekotaitojen harjoittelussa, ja näitä

taitoja lapsi tarvitseekin koko elämänsä ajan. Hänen mukaansa monipuolisten leikkien saatavuudesta huolimatta lapset eivät aina kuitenkaan osaa neuvotella siitä, kenen kanssa leikki aloitettaisiin ja millaista leikkiä leikittäisiin. Siksi aikuinen voi leikinvalintatilanteessa läsnä ollessaan auttaa lapsia neuvottelemaan leikkiryhmistä ja itse leikistä (Varpanen, 2018). Lisäksi aikuinen voi omalla esimerkillään auttaa lapsia erottelemaan hyvät leikki-ideat huonoista ja tämän myötä havainnollistaa ja selkeyttää lapsille sen, milloin omia ajatuksia kannattaa muokata ja milloin taas ei (Varpanen, 2018).

Myös Vuorisalon ja Eerola-Pennasen (2017) mukaan lasten ratkaisuehdotuksia ja kokemuksia kuulemalla sekä kasvattajien ja lasten yhteisillä keskusteluilla ja pohdinnoilla lapset saavat eväitä siihen, miten he voivat toimia yhdessä ja rakentaa omaa paikkaansa niin, että ketään ei alisteta tai suljeta ulkopuolelle. Kuten myös Smids (2018) toteaa, kasvattajien tulisi herätellä keskusteluja leikkiin liittyvistä valinnoista yhdessä lasten kanssa. Lasten kanssa voidaan pohtia esimerkiksi sitä, miten jokainen lapsi pääsisi tasapuolisesti käyttämään leikeissään suosittuja leikkivälineitä tai tiloja (Vuorisalo & Eerola-Pennanen, 2017). Juuri tällaiset pienet ja arkiset keskustelut ovat todella tärkeitä demokraattisen neuvottelun harjoittamisessa lasten kanssa. Smidsin (2018) mukaan lapsilla on oikeus saada kasvattajilta ohjausta ja tukea suvaitsevaisuuden ja toisten aidon huomioimisen harjoitteluun. Ilman kasvattajien tukea lapset eivät hänen mukaansa opi näitä taitoja.

4.1.2 Pitkäkestoinen leikki

Alatarvas ja Niiniharju (2018) toteavat, että joissakin leikinvalintataulun käyttämisen malleissa on määriteltä, että saman leikin voi valita viikossa enintään kolme kertaa. Tämä herättää heidän mukaansa kysymyksen siitä, miten tällöin käy lasten pitkäkestoisen ja jopa flow-tilan saavuttavan leikin, jota lapsi voisi leikkiä vaikkapa viikon putkeen. He pohtivat myös sitä, että eväitäkö lapsilta mahdollisuus tällaiseen esimerkiksi viikon kestävään pitkäkestoiseen leikkiin, vai luottaako päiväkodin henkilöstö siihen, että sama leikki voi jatkua esimerkiksi eri tilassa ja ilman tarvittavia leikkivälineitä. Samankaltaisia kysymyksiä herättää myös Brotheruksen ja Kankaan (2018) esille nostama päiväkotien sääntö siitä, että leikkiympäristöä ohjaa tabula rasa-periaate, jonka mukaan tila täytyy palauttaa leikkien jälkeen aina alkuperäiseen malliinsa. He ovat sitä mieltä, että leikkiympäristöjen tulisi mahdollistaa lapsille myös pitkäkestoinen leikki ja tämän vuoksi päiväkodin jäykät aika-tilapolut tulisi purkaa. Aikuisten tulisikin edesauttaa lasten leikkien pitkäkestoisuutta sekä antaa siihen aikaa ja tilaa (Kalliala, 2012, s. 205–206;

Häyrynen, 2018). Kuten Vehkalahti ja Urho (2013, s. 60) toteavat: ”Pitkäkestoisen leikin pitää saada vallata oma reviirinsä ja säilyttää se. Jos leikki siivotaan joka välissä pois, se ei pääse kasvamaan isoksi ja vahvaksi ”.

Kuten edellä on jo käynyt ilmi, leikinvalintataulun käyttämiseen liittyy yleensä myös tarkoin rajatut leikkialueet ja siihen kuuluvat leikkivälineet, kuten esimerkiksi kotileikkinurkkaus. Brotheruksen ja Kankaan (2018, s. 27) esimerkin mukaan eräässä päiväkodissa kotileikkitila ja leikkirauha nähtiin kulttuurisissa rutiineissa niin pyhänä, ettei tähän leikkiin kuuluvia leikkivälineitä voinut siirtää toiseen tilaan. He nostavat teoksessaan esille Duncan (2009) tutkimuksen, jonka mukaan pienille lapsille ominainen tapa kuljettaa leluja ympäri ryhmätilaa huomattiin lisäävän lasten sitoutumisen sekä osallisuuden kokemuksia (Brotherus & Kangas, 2018). Lisäksi kyseisessä tutkimuksessa huomattiin, kuinka kaksivuotiaalle se, että saa kasata leikkiautoja ”huoltoon” pöydän alle, voi olla hyvä lähtökohta innostavaan sekä pitkäkestoiseen leikkiin. Raittilan (2013) aineistosta nousi esille samankaltaista näkökulmaa leikkivälineiden kuljetamisesta eri tiloihin. Kasvattajat arvostivat lasten keskittymistä leikkiin, mutta he myös havaitsivat, että pienillä lapsilla oli halu liikkua ja kuljettaa tavaroita tilasta toiseen leikin aikana. Raittilan (2013) mukaan aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa onkin esitetty, että päivähoidossa lasten liikkumiseen tulisi tarjota monipuolisia mahdollisuuksia. Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2018, s. 39) mukaan ”Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa”. Tärkeä kysymys on se, sallivatko päiväkodin työntekijät tämän vaatimuksen (Alatarvas & Niiniharju, 2018).

Juutisen, Puroilan ja Johanssonin (2018, s. 9) tutkimuksessa taas kasvattajien tarkoituksena käyttää leikinvalintataulua oli nimenomaan pitkäkestoisen leikin tukeminen ja edistäminen. Tätä perusteltiin sillä, että leikinvalintataulu mahdollistaa lapsille rauhalliset leikkitilat, joihin lasten on mahdollista jättää leikit siivoamatta ja odottamaan sen jatkumista myöhemmin. Myös Roosin (2016) esille nostamassa päiväkotitilikalampussa pitkäkestoisen leikin kerrotaan toteutuvan juuri siitä syystä, että siellä toteutetaan leikkialuepedagogiikkaa. Tästä voidaan siis päätellä, että leikinvalintataulun käyttämisen tapoja ja siihen liitettyjä sääntöjä on erilaisia, ja ne taas vaikuttavat lasten pitkäkestoisen leikin toteutumiseen ja ylipäänsä lasten kehittävään leikkitoimintaan eri tavoin.

4.1.3 Leikinvalitseminen

Leikinvalintataulujen pääasiallinen tehtävä on tuoda leikkivaihtoehdot lapsille konkreettisesti esille kuvien avulla, ja näin helpottaa lasten leikinvalintaa ja leikkiaiheiden keksimistä. Kuten Varpanen (2018) toteaa, leikinvalintaulu voi toimia inspiraation lähteenä silloin, kun lapsi ei keksi, mitä haluaisi leikkiä. Vaikka leikkejä olisikin tarjolla monipuolisesti, lapsen voi olla hänen mukaansa hankalaa aloittaa kiinnostavaa leikkiä tai neuvotella leikkikavereista- ja ryhmistä. Siksi aikuisten olisi tärkeää tukea lasta leikinvalinnassa (Varpanen, 2018).

Leikinvalintataulu siis tekee parhaimmillaan näkyväksi erilaiset leikkivaihtoehdot, joista lapsen on helppoa valita mieleisensä (Varpanen, 2018). Konkreettisesti esillä olevat vaihtoehdot voivat myös helpottaa lasten kesken yhteisten leikkien löytymistä. Lisäksi Satomäen varhaiskasvatussuunnitelmasta (Satomäen opetuslautakunta, 2013, s. 9) löytyi tärkeä näkökulma siitä, että myös lapset, joilla ei vielä ole sanoja, voivat taulun avulla näyttää kasvattajalle, minkä leikin he haluaisivat valita. Toisesta näkökulmasta katsottuna leikinvalintataulun voidaan kuitenkin Varpasen (2018) mukaan ajatella rajoittavan leikin mahdollisuuksia, sillä leikkien täytyy pysytellä ainoastaan taulusta löytyvien lelujen maailmassa. Lisäksi leikinvalintataulusta ei hänen mukaansa välttämättä aina löydy lapselle sellaista leikkiä, jota lapsi haluaisi tai osaisi leikkiä. Brotheruksen ja Kankaan (2018) esille nostaman tutkimushankkeen mukaan lapsille taas oli aina tarjolla samat leikkivalinnat. Tätä väitettä tukee myös Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010, s. 56) tutkimuksen havainto, jonka mukaan leikkitauluissa esiintyy usein muuttumattomat leikit. Voidaan pohtia sitä, onko tällöin jätetty huomiotta lasten mielenkiinnon kohteet, kehityshaasteet ja osallisuuden toteutuminen. Heleniuksen ja Korhosen (2017) mukaan esimerkiksi lasten erilaiset kehitysvaiheet voivat tuoda leikkiin muutoksia, joista kasvattajien on tärkeää olla tietoisia. Se, että leikki täytyy valita vain leikinvalintataulun tarjoamista etukäteen suunnitelluista vaihtoehdoista, voidaan myös ajatella rajoittavan lapsen mielikuvitusta ja luovuutta.

Lasten mielenkiinnonkohteiden huomioiminen on ensiarvoisen tärkeää. Kun leikit ovat lasten mielenkiinnon kohteiden mukaisia, motivaatio leikkiin on todennäköisesti korkeampi ja pitkäkestoinenkin leikki saa helpommin alkunsa. Varhaiskasvatuksessa oppimisen ja suunnittelun lähtökohtana tulisikin olla lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa, osaamisensa sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat (Opetushallitus, 2018).

Kun lasten mielikuvitukselle annetaan tilaa ja heidän luovia aloitteitaan sallitaan, saadaan aikaan merkittäviä, yhteisiä oppimiskokemuksia (Toivonen, 2018). Tämä edesauttaa Mäkisen

(2018) mukaan myös lasten ajattelua ja ongelmanratkaisukykyä uusilla ja innovatiivisilla tavoilla. Kuten varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sanotaan: ”Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa” (Opetushallitus, 2018, s. 24). Tämän vuoksi olisi tärkeää pohtia sitä, onko lapsen edun mukaista rajoittaa leikkitarjontaa ainoastaan leikinvalintataululta löytyviin leikkivaihtoehtoihin. Lisäksi pohdinnan arvoista on myös se, olisiko leikkitarjontaa tarpeen aika-ajoin vaihdella.

Lehtinen ja Koivula (2017) toteavat, että leikinvalitsemisen vapaus voi aiheuttaa myös harmistumista, jos lapsi ei mahdukaan siihen leikkiin, johon olisi halunnut tai jos hän saapuu päiväkotiin sellaiseen aikaan, jolloin suurin osa leikeistä on jo ”täynnä”. Brotheruksen ja Kankaan (2018, s. 26) esille nostaman tutkimushankkeen mukaan eräässä ryhmässä toimittiinkin niin, että aamulla ensimmäisenä tulleet lapset saivat varata jonkun leikkitilan omaan käyttöönsä, jolloin myöhemmin saapuvat lapset jäivät ulkopuolelle. Roos (2016, s. 58) nostaa teoksessaan esille Kjørholtin ja Selandin (2012) toteamuksen: ”Päiväkodit ovat muuttuneet kodinomaisuutta arvostavista ympäristöistä eräänlaisiksi basaareiksi, joissa lapset (ostajat) valitsevat aikuisten (myyjien) tarjoamista vaihtoehtoista (leikkialue) mieleisensä”. Heidän mukaansa kasvattajien asettamat tavoitteet vapaudesta ja joustavuudesta saavatkin aikaan rajoituksia sekä uudenlaista kontrollia. Roos (2016) avaa teoksessaan aineistonsa tapausta, jossa Albert-poika ei mahtunutkaan mukaan leikkiin, jonka hän oli kavereidensa kanssa jo ennalta keksinyt. Lapset olivat sopineet, että he valitsevat leikinvalintatilanteessa yhdessä tämän leikin, mutta aikuinen valitsikin leikkiin Albertin tilalle toisen halukkaan. Hänen valinnanvapautensa ei siis toteutunut, ja päinvastoin aikuisten luoma käytäntö eristi hänet sekä siitä leikistä että niistä kavereista, jotka hän olisi itse valinnut. Roosin (2016) mukaan tämä tapaus herättelee pohtimaan sitä, hankaloittaako ja jopa estääkö leikkialuetoiminta ja siihen kuuluva ennalta määrätty leikkijöiden määrä lasten välistä toimintaa. Toisaalta, kuten jatkossakin tullaan mainitsemaan, Alatarvaksen ja Niiniharjun (2018) mukaan kokemukset siitä, kun ei saakaan toivomaansa, ovat lapselle kasvattavia. Varpasen (2018) mukaan leikinvalintataulun käyttämiseen liittyykin niin mahdollisuuksia, kuin haasteitakin ajatellen jaettua todellisuutta etenkin vapauden näkökulmasta.

Roos (2015, s. 153) on havainnut, että leikinvalintataulun käyttöön liittyy monimutkaisia ajatteluprosesseja lasten keskuudessa. Hän toteaa, ettei ihmettele ollenkaan, miksi lapsilla on välillä hankaluuksia päättää, mitä he haluaisivat leikkiä tai tehdä. Aikuisille lapsen monimutkaiset ajatteluprosessit eivät välity, jolloin voidaan olettaa, että aikuisten ymmärrys leikinvalintatilanteesta voi olla hyvin erilainen verraten lasten kokemuksiin (Roos, 2015, s. 153). Myös Turja ja

Vuorisalo (2017, s. 46) toteavat, että lasten näkökulma asioihin voi yllättävästikin poiketa aikuisten näkökulmasta. Tämä haastaa kasvattajia kyseenalaistamaan ja refleктоimaan omaa ajatteluaan ja toimii myös ammatillisen kehittymisen pontimena. Esimerkkinä Roosin (2015, s. 152) esille nostama Pihla-tyttö, jonka kerronta toi esille leikinvalintataulun käyttämisestä aiheutuvan monimutkaisuuden; hän ennakoii jo kotona lelua valitessaan sitä, mitä ja missä hän haluaa päiväkodissa leikkiä. Pihlan kuvailema sääntö siitä, että omalla leikkivälineellä leikitään sitä leikkiä, jonka leikkivälineet parhaiten sopivat kyseiseen leluun, sai Pihlalle aikaan monimutkaisia ajatteluprosesseja, vaikka aikuisten alkuperäinen tarkoitus tätä sääntöä suunnitellussa on epäilemättä ollut aivan toinen (Roos, 2015, s. 153).

4.1.4 Leikkikavereiden valinta

Lehtisen ja Koivulan (2017) mukaan lapsille on tärkeää, että he saavat valita leikkikaverinsa vapaasti. Leikinvalintataulussa lapset kiinnittävät nimitarransa siihen leikkiin, johon haluavat mennä, joten samalla he voivat pohtia ja suunnitella sitä, keiden kanssa he haluavat leikkiä. Alatarvas ja Niiniharju (2018) kuitenkin pohtivat sitä, että kenellä on oikeus valita leikki ensimmäisenä, ja jääkö joku lapsi aina kaveriporukan ulkopuolelle. Juutisen, Puroilan ja Johanssonin (2018, s. 14) mukaan tietyn lapsen jatkuvasti tapahtuva sulkeminen yhteisten leikkien ulkopuolelle voi vahingoittaa hänen hyvinvointiaan. Heidän tutkimusaineistonsa mukaan lasten keskuudessa tapahtuvaa syrjintää tapahtui tyypillisesti silloin, kun kasvattajat eivät olleet läsnä. Lehtisen ja Koivulan (2017) mukaan kasvattajien tulisikin havainnoida sitä, valikoituvatko leikkikaverit toistuvasti samoiksi. Leikinvalintataulun käyttäminen mahdollistaakin sen, että kasvattaja on leikinvalintatilanteessa läsnä havainnoimassa lasten leikkivalintoja.

Alatarvaksen ja Niiniharjun (2018) mukaan tilanteet, joissa lapset eivät voikaan valita haluamiinsa leikkejä ja leikkikavereita, ja he joutuvat hyväksymään ne vaihtoehdot, jotka ovat jääneet muiden lasten valintojen jälkeen jäljelle, ovat jokapäiväisiä. Kokemukset siitä, kun ei saakaan toivomaansa, ovat lapsille kuitenkin kasvattavia (Alatarvas & Niiniharju, 2018). Alatarvas ja Niiniharju (2018) kuitenkin pohtivat sitä, että saavatko aina samat lapset valita lelut ja leikkikaverit, ja joutuvatko samat lapset aina tyytymään siihen, mikä muilta on jäänyt jäljelle.

Juutinen, Puroila ja Johansson (2018, s. 15) tuovat tutkimuksessaan esille näkökulman siitä, täytyykö lasten aina leikkiä kaikkien kanssa, vai onko lapsella oikeus valita kaverit, joiden kanssa haluaisi leikkiä. Myös Vehkalahden ja Urhon (2013, s. 83–84) teoksessa nousee esille Vehkalahden pohdintoja siitä, pitäisikö lasten tulla toimeen kaikkien kanssa. Hänen mielestään

on epäreilua, että aikuiset usein olettavat, että kaikki lapset tulevat toimeen toistensa kanssa ja haluavat leikkiä sekä ystävystyä keskenään. Hän toteaaakin: ”On totta, että lapset usein hyväksyvät toisensa helpommin kuin aikuiset, mutta kuinka paljon heiltä oikein voi vaatia?”. Vehkalahti ja Urho (2013, s. 84) tulivat kuitenkin siihen lopputulemaan, että ehkä aikuinen ei voi määrätä lapsia leikkimään yhdessä vapaan leikin aikana tai olemaan ystäviä, mutta hän voi kannustaa lapsia hyväksymään jokainen ryhmän jäsen sekä auttaa heitä tutustumaan toisiinsa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2018) mukaan lapsia tulee rohkaista tutustumaan toisiin ihmisiin ja ohjata heitä hyviin tapoihin ja ystävällisyyteen. Kun toiminta on yhteistyöhön perustuvaa, mahdollistuu vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojen harjoittelu eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Varhaiskasvatuksessa vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan sekä toisten lasten, että henkilöstönkin kanssa. Lavikaisen ja Nuutisen (2018) mukaan lapset voivat leikkiessään toteuttaa itseään ja harjoitella taitoja, joita he tulevat tarvitsemaan tulevaisuudessa, kuten vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaitoja. Tästä voidaan päätellä, että leikkikavereiden sopiva vaihtelevuus aika-ajoin kehittää lapsen leikki- sekä vuorovaikutustaitoja.

Kuten edellä on käynyt ilmi, Roosin (2015, s. 155) tutkimusaineisto osoitti sen, että jotkut lapset prosessoivat leikki- ja kaverivalintojaan poikkeuksellisen paljon. Hänen mukaansa on siis hyvinkin perusteltua pohtia sitä, kääntyykö leikinvalintataulun käyttäminen tietyllä tapaa itseään vastaan, sillä sen tarkoitus nimenomaan olisi helpottaa kyseisiä valintoja.

4.2 Leikinvalintataulu ja lapsen osallisuus

Roosin (2016) mukaan leikinvalintataulun laajempänä tavoitteena on lasten osallisuuden mahdollistaminen. Leikkialuetoiminnassa lapset saavat itse valita haluamansa leikin, ja tämän myötä lasten päätösvalan ja osallisuuden katsotaan toteutuvan (Raittila, 2013). Alatarvas ja Niiniharju (2018) kuitenkin toteavat, että leikinvalintatauluun liittyy osallisuuden näkökulmasta usein niin positiivisia, kuin negatiivisiakin kokemuksia. Esimerkiksi Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010, s. 52) tutkimuksessa osa aineiston vastaajista nosti esille, että leikinvalintataulun käyttäminen osallistaa lasta, mutta vastaavasti toiset vastaajat taas kokivat niiden jopa estävän lapsen osallisuutta.

4.2.1 Vapauden ja täytymisen suhde

Leikinvalintataulua käytettäessä voi useinkin käydä niin, että lapsi ei pääse leikkimään juuri sitä leikkiä, mitä olisi toivonut tai niiden kavereiden kanssa, keiden kanssa olisi halunnut. Kallialan (2012, s. 204) mukaan vapauden ja täytymisen suhde onkin tärkeä. Toisin sanoen hänen mukaansa lasta on tärkeää vähitellen totuttaa osallistumaan myös sellaiseen toimintaan, mitä hän ei haluaisi tehdä juuri sillä hetkellä. Kuten Kalliala (2012, s. 204) toteaa, ”Se, mitä lapsi haluaa ja mitä hän tarvitsee, ei ole sama asia”. Lapsen kokemukset itsensä voittamisesta ovat hänen mukaansa sitä tärkeämpiä, mitä isommasta lapsesta on kysymys. Tämä taas johtaa tyyppillisesti sitoutumaan sellaiseen toimintaan, joka ei alun alkaen tuntunut houkuttelevalta (Kalliala, 2012, s. 204).

Kuitenkin edellä mainitun Pihla-tytön kokemuksia vahvistaa myös Raittilan (2013) kertomus lapsesta, joka jo kotona murehti sitä, että päiväkodissa edellytetään leikin valitsemista, vaikka hän olisi vain halunnut olla. Myös Juutisen, Puroilan ja Johanssonin (2018, s. 8) tutkimusaineistossa esille nousee Alfred-poika, joka ei osannut tai halunnut päättää, mitä hän leikkisi. Kallialan (2004) mukaan leikki on vapaaehtoista, eli leikkiin ei voi pakottaa eikä ketään voi laittaa leikkimään. Leikkiin ryhdytään sen itsensä vuoksi; leikin merkitys on leikki itsessään. Myös Kurkela (1996) toteaa, että leikki mahdollisuutena edustaa vapautta. Hänen mukaansa vapaus syntyy siitä, että meillä on mahdollisuus valita leikin, tutkimisen, taiteen ja urheilun ilmiömaailmasta jotakin, jos se herättää kiinnostusta; tai päinvastoin jättää se valitsematta, jos se ei herätä kiinnostusta. Vehkalahden ja Urhon (2013, s. 69) mukaan jokaisella on oikeus levolliseen olemiseen ilman odotuksia, ohjeita tai vaatimuksia. Tapahtumien keskipisteessä olemisen sijaan lapsi voikin mahdollisesti joissakin tilanteissa haluta vain olla; katsella ja mietiskellä. He tarkastelevat sananlaskua ”Leikki on lapsen työtä”, ja toteavat, että usein se tulkitaan niin, että lapsen velvollisuus on leikkiä, ja mieluusti vielä niin, että se saa aikaan tulosta ja näkyy ulospäin. Jotkut parhaista leikeistä ovat kuitenkin lapsen päänsisäisiä (Vehkalahti & Urho, 2013).

Kurkelan (1996) mukaan leikki toimii omaehtoisesti ja se syntyy spontaanisti otollisessa ympäristössä. Hän toteaa: ”Mielenkiinto herää, se tyydytetään ja se tyydyttyy, ja sitten se sammuu-syttyäkseen taas aikanaan omista lähtökohdistaan. Sikälikin on kyse vapaudesta” (Kurkela, 1996, s. 89). Myös Heleniuksen ja Korhosen (2017) mukaan lapset päättävät itse sen, kenen kanssa he leikkivät, kuka voi osallistua, mistä leikki alkaa ja mihin se päättyy sekä sen, mihin

leikkiin he ylipäättään ryhtyvät. Edellä mainitut ovat ristiriidassa joidenkin tapojen kanssa käyttää leikinvalintataulua; onko lapsella esimerkiksi vapaus jättää leikki valitsematta, jos hän vain haluaisi olla? Alatarvas ja Niiniharju (2018) pohtivat juuri tätä aihetta nostamalla esille kysymyksen siitä, onko lapsilla vapautta olla tekemättä. Viljamaa ja kollegat (2017, s. 12) väittävät, että leikkikartta viestittää lapsille, että on suotavaa liittyä johonkin leikkiryhmään. Heidän mukaansa lapsi ei oikeastaan saa olla yksin, ellei hän jätä kokonaan valitsematta tilaa, ja jää käytävälle. Kuukan (2015, s. 138) tutkimuksessa kuitenkin nousi esille lasten mielipide siitä, että yksityisyys ja oma rauha saavat aikaan hyvää oloa; ”Kun saa leikkiä kavereiden kaa ja tehdä kaikkee ja välillä olla rauhassa ja yksin ja hiljaa”. Jos taas aikuinen on valinnut leikit ja leikkikaverit valmiiksi etukäteen ilman lasten kuulemista, toteutuuko silloin lasten osallisuus ja valinnanvapaus? Brotheruksen ja Kankaan (2018) tutkimusaineiston mukaan aikuiset määrasivätkin myös leikkipisteiden käytöstä. He joko ohjasivat tietyt lapset leikkimään tiettyihin paikkoihin, tai epäsuoremmin niin, että he sekä rajoittivat että mahdollistivat leikkipaikkojen valintoja näkyvillä ja näkymättömillä rajoituksilla, kuten leikinvalintatauluihin merkityillä tiloilla.

Toisaalta kuten edellä mainittu, on tärkeää, että lapsi osallistuu myös sellaiseen toimintaan, jota hän ei haluaisi tehdä juuri sillä hetkellä. Kallialan (2012, s. 204) mukaan vastaus kysymykseen siitä, mihin ja miksi lapsen täytyy osallistua, löytyy ääripäiden välttämisestä. Jos lasten päivät on ohjelmoitu tiukasti ja osallistuminen on pakollista, ollaan hakoteillä. Laadukkaasta varhaiskasvatuksesta taas ollaan kaukana silloin, jos päiväkotipäivää rytmittävät yksinomaan perushoidolliset- ja arkitoimintatilanteet, kuten ruokailu ja lapset saavat muuten ”haahuilla” ja tehdä mielensä mukaan, mitä lystäävät ja mihin kykenevät (Kalliala, 2012, s. 204). Kallialan (2012, s. 204) mukaan lapset ovat asiasta samaa mieltä. Alatarvas ja Niiniharju (2018) taas pohtivat sitä, että voiko jotakin tärkeää jäädä oppimatta, jos aina saa valita. Heidän mukaansa kasvattajien tulisikin pohtia tämänkaltaisia kysymyksiä, sillä kasvattaja voi omalla toiminnallaan passivoida lasten tekemiä aloitteita tai rajoittaa heidän osallisuuttaan ylenmääräisellä kontrollilla. Roos (2016) kuitenkin toteaa, että vastapuolelle lasten osallisuutta asettuu se, että aikuinen päättää miten toimitaan ja lapsi sopeutuu aikuisen päätöksiin sekä määräyksiin ja lapset eivät pääse osallistumaan aktiivisesti niiden määrittämiseen. Tällöin päiväkotiarjen toimintatavat näyttäytyvät instituutioista lähtevinä tilanteina, joihin lapset eivät voi ratkaisevasti vaikuttaa. Näin tapahtuu siitäkin huolimatta, että nykyisin lapsen osallisuuden vahvistaminen nähdään yhtenä kasvatuksen keskeisenä tavoitteena ja lapsi nähdään kompetenttina ja aktiivisena toimijana, jolla on tarvittavat taidot ja oikeus vaikuttaa omaan elämäänsä liittyviin asioihin (Roos, 2016).

4.2.2 Leikkiympäristö ja leikkivälineet

Leikinvalintataulun käyttämisen ideana on se, että leikkitilat ja leikkivälineet on organisoitu aikuisten toimesta ennalta. Kuten Juutisen, Puroilan ja Johanssonin (2018, s. 8) tutkimuksesta nousee esille, leikkikartan avulla päiväkodin tilat jaetaan eri leikkialueisiin; esimerkiksi kotileikkinurkkaukseen, piirtämisnurkkaukseen tai rakentelunurkkaukseen. Lapset valitsevat leikkikartasta leikkikaverit sekä leikkitilan, jonka kohdalle oma nimimerkki asetetaan (Juutinen, Puroila & Johansson, 2018, s. 8).

Leikkiympäristö

Viljamaan ja kollegoiden (2017, s. 4) mukaan materiaalisen ympäristön merkitys on päiväkodin toiminnan suunnittelussa keskeinen. Heidän mukaansa on tyypillistä, että tietynlaiseen toimintaan liittyviä leluja tai muita materiaaleja luokitellaan eri toimipisteisiin tai -nurkkauksiin niiden käyttötarkoituksen mukaisesti. Esimerkiksi legot, nuket ja autot on sijoitettu omiin toimipisteisiinsä. Kotileikkinurkkauksesta taas löytyvät astiat, liesi, nuket ja nukensänkyjä (Viljamaa ym., 2017, s. 4). Myös Koivisto ja Anttinen (2016) avaavat päiväkotitilain leikkialueiden periaatteita, joiden mukaan tilat on jaettu leikki- ja toiminta-alueisiin, jotka on rajattu ja varustettu tiettyä leikkiä tai toimintaa mielessä pitäen. Pajun (2013, s. 93) mukaan lelujen ja esineiden sekä huoneiden järjestäminen edesauttaa tietynlaista hallinnan tunnetta, itsensä paikantamista sekä elämän siedettäväksi tekemistä. Lapsilla on satunnaisesti mahdollisuuksia muuttaa aikuisten asettamia järjestyksiä, mutta viime kädessä lelujen organisoinnista vastaavat aikuiset (Paju, 2013, s. 93).

Raittilan (2013) mukaan aikuisten tulisi ottaa lapset mukaan rakentamaan päiväkodin ympäristöä sen sijaan, että he suunnittelevat ja järjestävät tilat lapsille valmiiksi. Tiloja voidaan kyllä muokata leikkiä tukeväksi esimerkiksi sermeillä, kankailla tai asfalttitiidoilla, joilla avoin leikkitila saadaan jaettua useammalle leikkiryhmälle, mutta Vehkalahden ja Urhon (2013, s. 63) mukaan liian valmis tila ei kuitenkaan aina ole se paras mahdollinen. Heidän mukaansa huolellisesti suunnitellusta tilasta huolimatta leikin suunnittelija on kuitenkin ulkopuolinen itse leikissä. Aikuisten pohtiessa sitä, millainen tila sopisi mihinkin leikkiin parhaiten ja heidän luodessaan tämän pohjalta tilat valmiiksi, he ikään kuin tulevat leikkineeksi leikit lasten puolesta, mikä taas onnistuu harvoin (Vehkalahti & Urho, 2013, s. 63). Roos (2016) sivuaa samaa asiaa todetessaan, että päiväkotiarjessa tarjottu tila rakentuu ensisijaisesti aikuisten rakentamasta todellisuudesta ja raameista, jotka lapset täyttävät toiminnallaan ja muuntavat eletyksi ja koetuksi.

Tämä eletty tila taas voi konkretisoitua lasten toiminnassa hyvin erilaisena verrattuna aikuisten suunnittelemaan alkuperäiseen tarkoitukseen (Roos, 2016).

Vehkalahden ja Urhon (2013, s. 63) mukaan lasten päästessä itse rakentamaan, muokkaamaan ja koristelemaan tilaa, jossa he toimivat, he kokevat sen omakseen ja arvostavat sitä enemmän. Tämä myös tukee lasten osallisuutta. Alatarvas ja Niiniharju (2018) toteavat, että lasten sitoutuminen leikkiin onnistuu paremmin, jos lapsilla on ollut mahdollisuus osallistua leikkiympäristöjen rakentamiseen heidän omien tarpeidensa mukaisesti. Vehkalahden ja Urhon (2013, s. 63) mukaan lasten itse rakentama ja muokkaama leikkitila myös todella sopii kullekin leikille. Tämän vuoksi päiväkodin henkilökunnan olisi heidän mukaansa hyvin tärkeää pohtia lasten vaikutusmahdollisuuksia leikkitiloihin ja leikkeihin. Kuten Raittila (2013, s. 94) toteaa: ”Päiväkotina on olemassa lasten kasvua ja oppimista varten”. Kuitenkin Brotheruksen ja Kankaan (2018) tutkimusaineiston mukaan kaikissa tutkimusyksikköjen lapsiryhmissä lasten osallistuminen leikkiympäristöjen suunnitteluun ja rakentamiseen oli olematonta. Myös Kankaan (2016, s. 56) väitöskirjassa päädytään tulokseen, jonka mukaan lapset eivät usein pääse mukaan muokkaamaan päiväkodin ryhmätiloja tai osallistumaan niiden suunnitteluun.

Toisaalta Lehtisen ja Koivulan (2017) mukaan aikuisten tulee ottaa huomioon erilaisten leikkien tarpeet, kuten esimerkiksi tilaa tarvitsevat peuhuleikit, rauhaa vaativat rakenteluleikit ja roolileikit päiväkodin tiloja sisustaessa ja suunniteltaessa. Lisäksi heidän mukaansa lasten ja eri leikkien väliset konfliktit vähenevät, kun leikitään teemoittain organisoiduissa leikkipisteissä. Myös Raittilan (2013) aineistosta nousi esille kokemus siitä, että leikkien erottelu eri leikkipisteisiin rauhoittaa lapsia sekä auttaa heitä keskittymään tiettyyn leikkiin pitkäjänteisemmin.

Leikkivälineet

Vehkalahden ja Urhon (2013, s. 55) mukaan leikkivälineet on usein suunniteltu valmiiksi samaan tapaan kuin leikkitilatkin. Leikin suunnittelija on pohtinut tarkkaan, kuka ja minkä ikäisen leikkijä on, miten leikki etenee ja millaista leikkiä milläkin leikkikalulla on tarkoitus leikkiä. Heidän mukaansa valmiiksi leikityssä leikissä lapsen osuus jää helposti vähäiseksi; on vain yksi tapa käyttää kyseistä leikkivälinettä ja se on määrätty ennalta. Brotheruksen ja Kankaan (2018, s. 30) mukaan perinteisistä ja traditionaalisista leikkitiloista ja -välineistä huolimatta tutkimukseen osallistuvien päiväkotien lapset kuitenkin osasivat luovasti muovata välineiden merkityksiä ja käyttää niitä monenlaisissa eri leikeissä.

Esimerkkinä jälleen Roosin (2015, s. 152) aineistossa esiintyvän Pihla-tytön kertomus siitä, että kotoa tuodulla lelulla leikitään päiväkodissa ”Kaikkea mikä sopii siihen leluun”. Pihla kertoo esimerkin, että vaikkapa pieni ja kova lelu voisi sopia petshop-leikkeihin. Roos (2015, s. 152) toteaa, että jo kotonaan lelua valitessaan Pihla ennakoi sitä, mitä ja missä hän haluaa päiväkodissa leikkiä. Edeltävä on vain yhden päiväkodin toimintamalli sekä yhden lapsen näkemys asiasta, mutta hänen mukaansa toimintamallit on kuitenkin hyvä tiedostaa.

Vehkalahti ja Urho (2013, s. 55) nostavat tähän liittyen esille esimerkin siitä, kun Urho toi päiväkotiin ämpäreitä. Hänen mukaansa hetkessä oli käynnistynyt useita leikkejä, joissa ämpärit olivat mukana monilla eri tavoilla, kuten esimerkiksi sotilaiden kypärinä. Kuten Vehkalahti ja Urho (2013, s. 55) toteavat, leikit eivät välttämättä liity millään tavalla niihin leikkivälineisiin, joita niissä käytetään tai josta ne saavat alkunsa. Myös Viljamaa ja kollegat (2017, s. 5) toteavat, että lapset käyttävät esineitä myös poiketen niille tarkoitetuista merkityksistä. Alatarvas ja Niiniharju (2018) tukevat tätä väitettä toteamalla, että lapset eivät aina tyydy sellaiseen ratkaisuun, jossa tietyille leikille on tietty leikkipaikka ja tarkoin määritellyt leikkivälineet. Heidän mukaansa aikuiset määrittelevät leikkejä, esimerkiksi kotileikin, ainoastaan sen leikkivälineiden perusteella, vaikka lapset saattaisivatkin leikkiä näillä samaisilla välineillä jotakin täysin eri leikkiä, tai vaikka vain siirrellä ja lajitella niitä. Tähän liittyen myös Brotheruksen ja Kankaan (2018, s. 31) mukaan lasten leikin määrittäminen yksioikaisesti esimerkiksi kotileikiksi ilman minkäänlaista leikin havainnointia ei tarjoa henkilökunnalle kovin suurta tietämystä lasten leikistä tai mielenkiinnonkohteista. Leikkien tiukka raamittaminen asettaa heidän mukaansa näin ollen vain haasteita lasten osallisuuden toteutumiselle ja tukemiselle. Tällaisten tilanteiden tullen kasvattajien olisi hyvä pysähtyä pohtimaan sitä, miten he niihin suhtautuvat; sallivatko he sen, että lapset käyttävät leikkivälineitä uusiin tarkoituksiin vai suhtaudutaanko siihen negatiivisesti tyylillä ”mitä täällä tapahtuu?” (Alatarvas & Niiniharju, 2018). Alatarvas ja Niiniharju (2018) avaavat lisäksi omia kokemuksiaan liittyen lasten kotileikkiin. Heidän kokemuksensa mukaan kotileikkiä voi leikkiä missä vain; niin hurjapäisissä ninjaleikeissä, kuin eläinleikeissäkin. He kuitenkin pohtivat sitä, että puuttuvatko työntekijät helpommin ilman sen suurempaa havainnointia leikin sisällöstä, hurjapäiseen ja äänekkääseen leikkiin, vai ainoastaan pienen leikkitalan vaatimaan rauhallisempaan leikkiin. Leikinvalintataulun käyttämisen myötä lapset kyllä saavat Alatarvaksen ja Niiniharjun (2018) mukaan vaikuttaa leikin sisältöön ja kulkuun raameista huolimatta, mutta he pohtivat sitä, onko se riittävää.

Alatarvaksen ja Niiniharjun (2018) mukaan leikinvalintataulun käyttäminen on monipuolisempaa silloin, kun siihen sisällytetään kerrallaan vain osa kaikista leikkimahdollisuuksista, joita päiväkodin ryhmästä löytyy. Tällä menetelmällä lapset leikkisivät heidän mukaansa ainakin teoriassa monipuolisemmin erilaisia leikkejä, ja aina ei valittaisi samaa leikkiä. Lisäksi he toteavat, että tämän myötä lasten kanssa voidaan yhdessä esimerkiksi äänestää, mitkä leikit valitaan leikinvalintataululle. Lasten kanssa voitaisiin jopa suunnitella leikinvalintatauluun uusia leikkejä ja valmistaa yhdessä niihin tarvittavia leikkivälineitä (Brotherus & Kangas, 2018). Tämä taas edistäisi lasten valinnanvapautta ja osallisuutta.

4.2.3 Osallisuuteen vaadittavat resurssit

Osallisuuden näkökulmasta leikinvalintataulut ovat Alatarvaksen ja Niiniharjun (2018) mukaan haastavia; lapset kyllä voivat osallistua leikinvalintataulujen suunnitteluun, esimerkiksi leikki-aiheiden valintaan, mutta he pohtivat sitä, pääsevätkö silloin kaikki halukkaat kertomaan toiveensa, vai tulevatko esille vain rohkeampien ja äänekkäämpien lasten toiveet. Myös Roosin (2016) teoksessa esille nousseet Kjørholt ja Seland (2012) toteavat heidän tutkimuksensa perusteella, että leikinvalintataulun pyrkimys saada aikaan joustavuutta ja vapautta, tuottaakin lasten keskuuteen eriarvoisuutta, sillä lapsilla on käytössään varsin erilaisia resursseja omien tavoitteidensa ajamiseksi. Osa lapsista ovat tässä hyvinkin lahjakkaita, kun taas toisille lapsille on hyvin haasteellista saada oma ääni kuuluviin ja näin ollen saavuttaa omia päämääriään (Roos, 2016). Roosin (2016) mukaan aikuisten tulisi kannustaa lapsia vuorovaikutukseen sekä omien mielipiteiden ilmaisemiseen ja varmistaa tällaisten tilanteiden tullen lasten tasapuolisuus, sillä lapsen kuulluksi tuleminen ei saa olla kiinni hänen kyvyistään.

Yhteenveto

5.1 Leikinvalintataulun rooli lapsen kehitystä tukevassa leikkitoiminnassa

Neuvottelutaidot, pitkäkestoinen leikki, leikinvalitseminen sekä leikkikavereiden valinta ovat teemoja, jotka nousivat esille tutkiessani leikinvalintataulun roolia lapsen kehitystä tukevassa leikkitoiminnassa.

Leikinvalintataulun vaikutuksista lasten neuvottelutaitoihin on olemassa erilaisia näkökulmia. Roos (2015) on pohtinut, vähentääkö leikinvalintataulun käyttäminen lasten luonnollisia neuvottelutilanteita leikistä ja siihen osallistujista. Lasten kuitenkin tulisi harjoitella yhteiselämässä vaadittavia vuorovaikutustaitoja, moraalitajua sekä empatiakykyä (Roos, 2016; Vehkalahti & Urho, 2013). Toisaalta Varpasen (2018) mukaan aikuiset voivat olla apuna näissä yhteistyö- ja päätöksentekotaidoissa, sillä lapsilla voi joskus olla hankalaa keskenään neuvotella siitä, mitä leikittäisiin ja kenen kanssa.

Leikinvalintataulun vaikutus lasten pitkäkestoiseen leikkiin riippuu hyvin pitkälti siitä, millä tavoin leikinvalintataulua päiväkotiryhmässä käytetään ja millaisia sääntöjä siihen liitetään. Esimerkiksi käyttämisen malli, jonka sääntönä on, että saman leikin saa valita viikossa enintään kolmena kertana, luonnollisesti estää pitkäkestoisen, esimerkiksi viikon kestävän leikin syntymisen (Alatarvas & Niiniharju, 2018). Myös sääntö siitä, että leikkitilat tulee palauttaa leikin jälkeen aina alkuperäiseen malliinsa, estää pitkäkestoisen leikin syntymisen (Brotherus & Kangas, 2018). Juutisen, Puroilan ja Johanssonin (2018, s. 9) tutkimuksen mukaan taas leikinvalintataulun pääasiallinen tarkoitus on juuri pitkäkestoisen leikin tukeminen. Tällöin lapsille annetaan mahdollisuus esimerkiksi siihen, että leikkivälineet voidaan jättää leikkitilaan odottamaan seuraavaa päivää, ja ettei leikille ole asetettu rajaa sen suhteen, montako kertaa sen saa valita. Myös eri teemoihin kuuluvien leikkivälineiden sekoittamisen tai toisiin tiloihin siirtämisen salliminen voi auttaa ja innostaa lasta sitoutumaan leikkiin (Raittila, 2013; Brotherus & Kangas, 2018).

Leikinvalintataulun pääasiallinen tarkoitus on tuoda leikkivaihtoehdot lapsille konkreettisesti nähtäväksi, ja näin helpottaa lasten leikinvalintaa. Toisaalta leikinvalintataulun voidaan ajatella rajoittavan leikin mahdollisuuksia, sillä leikin voi valita ainoastaan taulusta löytyvien leikkien maailmasta. Löytyykö tällöin varmasti jokaiselle lapselle mieleinen leikki, tai leikki, jota lapsi osaa leikkiä? (Varpanen, 2018). Jos taas tarjolla on aina samat leikkivalinnat, voidaan pohtia

sitä, onko tällöin huomioitu lasten mielenkiinnon kohteet, osallisuus ja kehityshaasteet (Brotherus & Kangas, 2018; Venninen, Leinonen & Ojala, 2010, s. 56). Roos (2016) on pohtinut sitä, hankaloittaako tai jopa estääkö leikinvalintatauluun liitetty sääntö ennalta määrätystä leikkijöiden määrästä lasten välistä toimintaa. Lisäksi se aiheuttaa paljon harmistuksen tunteita, sillä usein käy niin, ettei lapsi mahdukaan haluamaansa leikkiin tai hän saapuu päiväkotiin sellaiseen aikaan, jolloin suurin osa leikeistä on jo täynnä (Lehtinen & Koivula, 2017). Roosin (2016) tutkimuksessa esille nousseiden Kjørholtin ja Selandin (2012) mukaan kasvattajien asettamat tavoitteet vapaudesta ja joustavuudesta aiheuttavatkin rajoituksia ja kontrollia. Roosin (2015, s. 174) aineiston mukaan leikinvalintataulu näytti jättävän tilaa lasten leikkivalinnoille, mutta se myös ohjasi lasten välisten suhteiden rakentumista ja asetti vaatimuksia lasten osallisuudelle. Hänen mukaansa osa aineiston lapsista olivatkin keksineet hyvin monimutkaisia toimintasuunnitelmia leikinvalintataulun käyttöön liittyen. Roos (2015, s. 174) toteaa näiden lasten monimutkaisten toimintasuunnitelmien tuntuvan jopa kohtuuttomalta ajatellen sitä, että kyseessä ovat pienet lapset. On siis perusteltua pohtia sitä, kääntyykö leikinvalintataulun käyttäminen ikään kuin itseään vastaan, sillä sen perimmäinen tarkoitus on nimenomaan helpottaa kyseisiä valintoja.

Lapset kiinnittävät leikinvalintatauluun nimitarransa siihen leikkiin, johon haluavat mennä, joten samalla he voivat suunnitella sitä, keiden kanssa he haluavat leikkiä. Kasvattajien on tässä kohtaa tärkeää havainnoida sitä, jääkö joku lapsi kenties aina leikkioporukoiden ulkopuolelle, kuka saa valita leikin ensimmäisenä ja joutuvatko aina samat lapset tyytymään niihin leikkivalintoihin, jotka muilta lapsilta ovat jääneet jäljelle. Tärkeää on myös havainnoida sitä, valikoituvatko leikkikaverit aina samoiksi. Toisaalta voidaan pohtia myös sitä, kuinka paljon lapsilta voidaan kaveritaitoihin liittyen vaatia (Vehkalahti & Urho, 2013, s. 84). Voidaanko esimerkiksi vaatia, että lapsi tulee toimeen kaikkien lasten kanssa ja myös leikkiminen vaihtelevasti kaikkien kanssa onnistuu? Vaaditaanko tällaista aikuisilta? Onko lapsella oikeus valita kaverit, joiden kanssa hän haluaisi leikkiä? Nämä ovat kysymyksiä, joita kasvattajan on tärkeää pohtia ja ottaa huomioon leikinvalintataulun käyttöönottamista suunniteltaessa. Vehkalahti ja Urho (2012, s. 84) tulivat tässä aiheessa siihen lopputulemaan, että ehkä aikuinen ei voi määrätä lapsia leikkimään vapaan leikin aikana yhdessä tai olemaan ystäviä, mutta hän voi kannustaa lapsia hyväksymään jokaisen ryhmän jäsenen sekä auttaa heitä tutustumaan toisiinsa.

5.2 Leikinvalintataulun rooli lasten osallisuuden tukemisessa

Tarkastellessani leikinvalintataulun roolia lasten osallisuuden tukemisessa, havaitsin sieltä nousevan esille pohdintaa lasten vapaudesta, leikkiympäristöistä ja siihen kuuluvista leikkivälineistä sekä osallisuuteen mahdollisesti vaadittavista resursseista.

Leikinvalintataulun laajempänä tavoitteena on mahdollistaa lasten osallisuus (Roos, 2016). Lapsen saadessa valita haluamansa leikki itse, hänen päätösvaltansa ja osallisuutensa katsotaan toteutuvan (Raittila, 2013). Kirjallisuudesta kuitenkin nousee erilaisia näkökulmia niin hyödyistä, kuin haitoistakin liittyen leikinvalintataulun rooliin lapsen osallisuutta ajatellen.

Kun leikinvalintataulua käytetään, voi useinkin käydä niin, että lapsi ei pääse leikkimään sitä leikkiä, mitä olisi halunnut tai niiden kavereiden kanssa, keiden kanssa olisi halunnut. Onkin tärkeää vähitellen totuttaa lasta osallistumaan myös sellaiseen toimintaan, mitä hän ei juuri sillä hetkellä haluaisi tehdä, sillä tällaiset kokemukset kasvattavat lasta (Kalliala, 2012, s. 204). Alatarvas ja Niiniharju (2018) ovat esittäneet leikinvalintatauluun ja vapautteen liittyen kysymyksen siitä, voiko jotain tärkeää jäädä oppimatta, jos aina on vapaus valita. Toisaalta on tärkeää pohtia myös sitä, voidaanko leikin valitsemista edellyttää. Joskus lapsi voi haluta yksinkertaisesti vain olla, katsella ja mietiskellä. Annetaanko tähän mahdollisuus? Kuten Vehkalahti ja Urho (2013, s. 69) toteavat, jokaisella on oikeus levolliseen olemiseen ilman odotuksia, ohjeita tai vaatimuksia. Lisäksi he toteavat, että joskus parhaat leikit ovat lapsen päänsisäisiä. Kasvattajan onkin tärkeää välttää ääripäitä: osallistumisen ei pidä olla pakollista, mutta jos päivää rytmittävät ainoastaan perushoidolliset tilanteet ja lapset saavat muuten toimia mielensä mukaan ja ”haahuilla” päämäärättömästi, ollaan kaukana laadukkaasta varhaiskasvatuksesta (Kalliala, 2012, s. 204). Toinen näkökulma liittyen vapauteen on se, että leikin ajatellaan toimivan omaehtoisesti ja syntyvän spontaanisti otollisessa ympäristössä; lapset päättävät itse sen, mistä leikki alkaa, mihin se päättyy, kenen kanssa leikitään, kuka voi osallistua ja mihin leikkiin ylipäätään ryhdytään (Kurkela, 1996; Helenius & Korhonen, 2017). Nämä näkökulmat ovat kuitenkin ristiriidassa joidenkin tapojen kanssa käyttää leikinvalintataulua. Jos kasvattaja esimerkiksi valitsee leikit ja leikkikaverit etukäteen valmiiksi ilman lasten kuulemista, toteutuuko lasten valinnanvapaus ja osallisuus? Roos (2016) toteaa vastapuolelle osallisuutta asettuvan se, että aikuinen päättää miten toimitaan, ja lapsi sopeutuu näihin määräyksiin.

Leikinvalintataulun käyttämisen ideana on, että leikkitilat ja leikkivälineet organisoidaan aikuisten toimesta ennalta eri leikkialueisiin, kuten kotileikinurkkaukseen tai rakentelunurk-

kaukseen. Lelujen ja esineiden sekä huoneiden järjestämisen ajatellaan edesauttavan tietynlaista hallinnan tunnetta, itsensä paikantamista sekä elämän siedettäväksi tekemistä (Paju, 2013, s. 93). Lisäksi sen ajatellaan rauhoittavan lapsia sekä auttavan heitä keskittymään leikkiin pitkäjänteisemmin (Raittila, 2013). Tähän liittyen Raittila (2013) nostaa esille näkökulman siitä, että lapset tulisi ottaa mukaan rakentamaan päiväkodin ympäristöä sen sijaan, että aikuiset järjestävät tilat lapsille valmiiksi. Leikin suunnittelija on kuitenkin ulkopuolinen itse leikistä ja aikuisten alkuperäinen suunnitelma jostakin leikkitilan käyttötarkoituksesta voi konkretisoitua lasten toiminnassa hyvin erilaisena (Vehkalahti & Urho, 2013, s. 63; Roos, 2016). Lasten päästessä mukaan rakentamaan päiväkodin ympäristöä, he kokevat sen Vehkalahden ja Urhon (2013, s. 63) mukaan omakseen, arvostavat sitä enemmän sekä sitoutuvat leikkiin paremmin. Lisäksi lasten itse muokkaama leikkitila myös todella sopii sille tarkoitetulle leikille. Siksi kasvattajien olisi tärkeää pohtia lasten vaikutusmahdollisuuksia päiväkodin leikkiympäristöön. Tutkimusten mukaan lasten osallistuminen leikkiympäristöjen suunnitteluun on kuitenkin lähes olematonta (Brotherus & Kangas, 2018; Kangas, 2016, s. 56). Lehtisen ja Koivulan (2017) mukaan taas on kuitenkin tärkeää, että kasvattajat ottavat huomioon erilaisten leikkien tarpeet, kuten rauhaa vaativat rakenteluleikit tai tilaa tarvitsevat peuhuleikit, kun tiloja suunnitellaan. Lisäksi he ovat havainneet, että lasten ja leikkien väliset konfliktit vähenevät, kun leikitään teemoittain organisoiduissa leikkipisteissä.

Kun leikinvalintataulua käytetään niin, että siihen sisällytetään kerrallaan vain osa kaikista leikkimahdollisuuksista, lapset leikkivät monipuolisemmin erilaisia leikkejä (Alatarvas & Niiniharju, 2018). Tällaisen menetelmän myötä voitaisiin ottaa lisäksi myös käytäntö, jossa lasten kanssa äänestettäisiin yhdessä, mitkä leikit leikinvalintataululle valitaan ja leikkejä voitaisiin jopa keksiä uusia ja valmistaa niihin tarvittavia leikkivälineitä yhdessä (Alatarvas & Niiniharju, 2018; Brotherus & Kangas, 2018). Tämä tukisi vahvasti lasten osallisuutta ja valinnanvapautta. Vehkalahden ja Urhon (2013, s. 55) mukaan leikkivälineisiin liittyen on nostettu esiin samantyyppistä näkökulmaa kuin leikkitiloihinkin; leikin suunnittelija on etukäteen suunnitellut sen, millaista leikkiä milläkin leikkivälineellä on tarkoitus leikkiä. Heidän mukaansa valmiiksi leikitty leikki taas voi jättää lapsen osuuden helposti vähäiseksi; on vain yksi tapa käyttää kyseistä leikkivälinettä ja se on määrätty ennalta. Tämän mukaan voi olla, että kasvattajien yksioikoinen leikin määrittelyminen vaikkapa kotileikiksi ei tarjoa heille suurta tietämystä lasten leikeistä ja tätä kautta myöskään heidän mielenkiinnon kohteistaan (Brotherus & Kangas, 2018). Lasten leikit eivät Vehkalahden ja Urhon (2013, s. 55) mukaan nimittäin välttämättä liity millään tavalla niihin leikkivälineisiin, joita niissä käytetään. Leikkivälineiden uusien käyttötarkoitusten

toteuttaminen vaatii kuitenkin Alatarvaksen ja Niiniharjun (2018) mukaan aikuisten sallivan suhtautumisen kyseiseen asiaan. Raameista huolimatta lapset siis voivat heidän mukaansa vaikuttaa leikin sisältöön ja kulkuun, mutta kasvattajien on hyvä pohtia sitä, onko se riittävää.

Alatarvaksen ja Niiniharjun (2018) mukaan leikinvalintatauluista haastavia osallisuuden suhteen tekee myös lasten erilaiset resurssit omien päämääriensä ajamiseksi. Lapsilla voi olla mahdollisuus osallistua leikinvalintataulujen suunnitteluun, mutta kysymys kuuluukin, pääsevätkö silloin kaikki halukkaat kertomaan toiveensa, vai tulevatko esille vain äänekkäämpien ja rohkeampien lasten toiveet. Kasvattajien pyrkimys saada aikaan vapautta voi näin tuottaakin lasten keskuuteen eriarvoisuutta (Roos, 2016). Aikuisten tärkeä tehtävä onkin kannustaa lapsia vuorovaikutukseen ja omien näkemyksien ilmaisemiseen sekä varmistaa lasten tasapuolisuus (Roos, 2016).

Pohdinta

Varhaiskasvatuksen kentällä työskennellessäni olen kiinnittänyt huomiota leikinvalintataulun käyttämiseen ja havainnut, kuinka erilaisilla tavoilla tätä menetelmää otetaan käytäntöön eri päiväkodeissa. Kuten Alatarvas ja Niiniharju (2018) toteavat, leikinvalintatauluja voidaan ottaa käytäntöön hyvin erilaisilla tavoilla. Olen esimerkiksi nähnyt tavan, jonka mukaan lapset saivat vapaasti itse valita leikkiaiheista mieleisensä, ja kiinnittää oman nimitarransa kyseisen leikin kohdalle. Tässäkin tapauksessa leikinvalintataulun käyttämistä rajasi kuitenkin ennalta määrätty leikkijöiden määrä kullekin leikille sekä oletus siitä, että jokainen lapsi valitsee taululta jonkin leikin. Myös Viljamaa ja kollegat (2017, s. 12) väittävät, että leikinvalintataulu viestittää lapsille, että johonkin leikkiryhmään olisi suotavaa liittyä. Heidän tutkimuksensa mukaan lapset eivät oikeastaan saaneet olla yksin, ellei leikkitilaa jätetty kokonaan valitsematta ja jääty käytävälle. Toisen näkemäni käytännön mukaan lapset taas jaettiin leikkipisteisiin aikuisjohtoisesti. Myös Brotheruksen ja Kankaan (2018) tutkimusaineistosta nousi esille käytäntö, jossa aikuiset määräisivät leikkipisteiden käytöstä ohjaamalla tietyt lapset leikkimään tiettyihin leikkipisteisiin.

Itse olen kokenut leikinvalintataulu-menetelmän hieman kyseenalaiseksi, ja varsinkin runsas määrä siihen liitettyjä ennalta määritettyjä sääntöjä aiheuttavat mielestäni hurjasti harmitusta ja erilaisia toimintastrategioita lasten keskuuteen. Näitä samoja teemoja ovat pohtineet myös Lehtinen & Koivula (2017) sekä Roos (2016). Lehtisen ja Koivulan (2017) mukaan se, että lapsi ei mahdu haluamaansa leikkiin mukaan tai hän saapuu päiväkotiin sellaiseen aikaan, jolloin suurin osa leikeistä on jo täynnä, aiheuttaa paljon harmistuksen tunteita. Roos (2016) taas toteaa, että leikinvalintataulun käyttäminen voi tuoda lasten keskuuteen ennakointia ja monimutkaisia ajatteluprosesseja, jotka eivät välity aikuisille. Myös leikin valitsemisen edellyttäminen on mielestäni kyseenalaista. Kuten Vehkalahti & Urho (2013, s. 69) toteavat, lapsi voi joissakin tilanteissa haluta vain olla, katsella ja mietiskellä. Itse kannatan sitä, että lasten omaehtoista leikkiä kunnioitettaisiin ja siihen annettaisiin tilaa enemmän. Lisäksi todella suuri merkitys mielestäni on sillä, millä tavoin leikinvalintataulua käytetään ja millaisia sääntöjä siihen liitetään. Esimerkiksi ennalta määritelty leikkijöiden määrä on mielestäni hieman kyseenalainen raamitus leikinvalintataulussa. Myös Roos (2016) on pohtinut sitä, hankaloittaako tai jopa estääkö sääntö ennalta määrätystä leikkijöiden määrästä lasten välistä toimintaa. Koen itse toimivaksi tavaksi sen, että lapset saavat muodostaa leikkejään vapaasti, mahdollisesti leikinvalintataulun inspi-

roimana, mutta ilman ennalta määrättyä leikkijöiden määrää. Joskus jokin leikki voi sujua ongelmitta, vaikka mukana olisi kymmenenkin lasta. Joskus taas liiallinen määrä lapsia voi luonnollisesti aiheuttaa johonkin leikkiin konflikteja ja rauhattomuutta, jonka myötä on hyvä jakaa ryhmää useampaan eri leikkiporukkaan. Toisin sanoen itse kannatan tilannekohtaisuutta sen sijaan, että ennalta määrätään tietty leikkijöiden määrä, joka pätee jokaiseen leikkiin.

Päiväkodissa me kaikki varhaiskasvattajat olemme siellä lapsia varten. On siis tärkeää pohtia, millaiset toimintatavat ovat lapsille mielekkäitä ja millainen toiminta on osallistavaa ja pedagogisesti perusteltua eli tukee lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Lyytisen ja kollegoiden (2019, s. 10) mukaan tulevaisuuden opettajuus perustuu muun muassa uutta luovaan osaamiseen ja toimijuuteen sekä itsensä kehittämiseen. Siksi meidän tulee kriittisesti kyseenalaistaa erilaisia toimintamalleja ja kehittää itseämme; totuttuihin toimintatapoihin ei pidä juuttua. On tärkeää, että leikinvalintataulun käyttö on pedagogisesti perusteltua ja sen hyödyt ja mahdolliset haitat liittyen lasten kehittävään leikkitoimintaan ja osallisuuteen sekä tämän myötä myös lasten kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen, tiedostetaan.

Joskus joitakin toimintamalleja voidaan käyttää vain siitä syystä, että niin on aina tehty ja totuttu tekemään, ja tällöin toiminnan perimmäiset tarkoitukset ja pedagogiset perusteet voivat jäädä tiedostamatta. Siksi välillä on hyvä herätellä itseään pohtimaan omien toimintatapojensa perusteita, jonka myötä tietoisuus oman toiminnan seuraamuksistakin lisääntyy. Tässä tutkielmassa nousee esille runsaasti konkreettisia esimerkkejä siitä, miten leikinvalintataulun käyttäminen voi vaikuttaa lasten osallisuuden ja kehittävän leikkitoiminnan toteutumiseen, mikä taas voi auttaa varhaiskasvattajia havainnoimaan näitä samoja teemoja heidän omissa lapsiryhmissään.

Alatarvaksen ja Niiniharjun (2018) mukaan useissa päiväkodeissa on tälläkin hetkellä käytössä erilaisia leikinvalintatauluja. Siksi kasvattajien on heidän mukaansa hyvä arvioida erilaisten toteutusten toimivuutta sekä mielekkyyttä huomioiden lasten osallisuuden- sekä valinnanvapauden toteutuminen. Kun lapset otetaan aktiivisesti mukaan esimerkiksi leikinvalintataulun suunnitteluun ja toteutukseen, tuetaan samalla lasten osallisuuden kokemuksia. Lisäksi kuten aiemmin on käynyt ilmi, lasten ottaminen mukaan myös leikkiympäristön suunnitteluun ja rakentamiseen lisää lasten osallisuutta, motivaatiota sekä edesauttaa pitkäkestoisen leikin syntymistä. On tärkeää laatia leikinvalintaan sellaiset käytännöt, jotka mahdollistavat jokaisen lapsen kuulemisen (Alatarvas & Niiniharju, 2018). Alatarvas ja Niiniharju (2018, s. 54) toteavat seuraavasti: ”Leikkitaulun käyttö päiväkodissa voi olla hyvin perusteltua, jos asiaa on pohdittu

kriittisesti ryhmässä ja sen toimivuus on näin hyväksi koettu”. Olen itse täysin samaa mieltä; kun kyseistä asiaa on avoimesti, kriittisesti ja kyseenalaistaen pohdittu henkilökunnan kesken ja omalle lapsiryhmälle sopivat raamit leikinvalintataulun käyttämiselle ovat löytyneet, voi sen käyttäminen olla perusteltua. Tämän tutkielman tavoitteena onkin, että varhaiskasvattajat kentällä pysähtyisivät kriittisesti pohtimaan heidän omia tapojaan käyttää leikinvalintataulua ja alkaisivat tietoisesti havainnoimaan sitä, millaisia seurauksia heidän toimintatavastaan ilmenee lasten keskuuteen. Välillä onkin tärkeää pysähtyä totuttujen tapojen, itsestänselvyyksien ja kulttuuristen rutiinien äärelle. Leikinvalintatauluun liittyen varhaiskasvattajat voivat pohtia esimerkiksi seuraavia kysymyksiä: ”Sallimmeko lasten jättää leikit paikoilleen odottamaan seuraavaa päivää?”, ”Miksi emme salli?”, ”Onko tarpeellista määrätä leikkijöiden määrä ennalta?”, ”Kiellämmekö eri traditionaalsiin teemoihin kuuluvien leikkivälineiden sekoittamisen?” tai ”Sallimmeko sen, että lapset käyttävät leikkivälineitä eri tilassa ja eri tarkoitukseen, kuin ne ovat tarkoitettu?”

”Onko leikinvalintataulu hyvä keino tukea lasten kehittävää leikkitoimintaa ja osallisuutta?” Tämä on kysymys, johon en tutkielmani perusteella voi antaa yksiselitteistä ja tyhjentävää vastausta. Kuitenkin, kuten edellä on käynyt ilmi, leikinvalintatauluun liitetyillä säännöillä ja raameilla sekä sen käyttötavalla on suuri merkitys siinä, kuinka se tukee lasten kehittävää leikkitoimintaa ja osallisuutta. Varhaiskasvattajien tehtävä onkin herkästi havainnoida sitä, miten heidän tavallaan käytetty leikinvalintataulu toimii heidän lapsiryhmässään ja miten juuri tämä tapa huomioi lasten kehittävän leikkitoiminnan ja osallisuuden toetutumisen. Siksi kasvattajien välinen kriittinen ja avoin keskustelu sekä lasten havainnointi leikinvalitsemistilanteessa ja sen jälkeen, on ensiarvoisen tärkeää.

Vaikka tutkielmassani tarkastelen leikinvalintataulun roolia kehittävän leikkitoiminnan ja osallisuuden näkökulmista erillisinä kokonaisuuksina, ne kuitenkin ilmiöinä sekoittuvat toisiinsa, ja toinen näkökulma tukee vahvasti toista. Esimerkiksi kehittävän leikkitoiminnan otsikon alle sijoitettu leikkiympäristö-teema liittyy todella läheisesti myös osallisuuteen, pitkäkestoisen leikin teema liittyy läheisesti myös leikkiympäristö-teemaan, leikinvalitseminen ja leikkikavereiden valitseminen vapauden ja täytymisen suhteeseen ja niin edelleen. Koen kuitenkin, että eri osa-alueiden jaottelu näiden otsikoiden alle selkeyttää tutkielmaani, ja helpottaa lukijaa kokonaisuuden hahmottamisessa.

Tuomin ja Sarajärven (2011, s. 134) mukaan yksittäisessä tutkimuksessa tulee arvioida tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Eskola ja Suoranta (1998, s. 210) taas toteavat, että tutkimuksessa

pääasiallisin luotettavuuden kriteeri on tutkija itse, ja tämän vuoksi luotettavuuden arviointi koskeekin koko tutkimusprosessia. Käyttämäni lähdekirjallisuus sijoittuu suurelta osin vuosien 2011–2020 välille, jotta tutkielmani perustuisi mahdollisimman uuteen ja ajankohtaiseen tietoon. Aiheeseeni liittyen kirjallisuutta onkin runsaasti saatavilla, mikä mahdollisti lähteiden välisen monipuolisen vuoropuhelun. Eskola ja Suoranta (1998, s. 212) toteavatkin tutkimuksen luotettavuutta tukevan se, että tehdyt tulkinnot saavat tukea toisista samaa ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista. Tämän vuoksi olen ottanut tutkielmassani erityisesti huomioon eri lähteiden välillä syntyvän vuoropuhelun sekä ristiriidat, enkä ole poiminut aineistostani vain niitä näkökulmia, jotka tukeva omaa näkökantaani leikinvalintataulun käyttämistä kohtaan. Kuten Eskola & Suoranta (1998, s. 212) toteavat, tutkimukseen lisätään varmuutta sillä, että tutkija ottaa huomioon omat ennakko-oletuksensa. Käyttämäni lähteistö on pääosin suomalaista, sillä tutkielmani konteksti sijoittuu suomalaisen varhaiskasvatuksen kentälle. Käytän tutkielmassani ainoastaan lähteitä, jotka ovat tieteellisesti perusteltuja eli vertaisarvioituja artikkeleita ja julkaisuja, väitöskirjajulkaisuja sekä varhaiskasvatuksesta kertovia oppimateriaaleja.

Pro Gradu-tutkielmassa voisin mielenkiinnolla jatkaa tämän aiheen tutkimista tutustumalla syvemmin kentän eri päiväkotien tapoihin käyttää leikinvalintataulua ja tutkia, millaisia vaikutuksia niillä on lasten leikkitoimintaan ja miten ne huomioivat lasten osallisuuden toteutumisen.

Seuraava Brotheruksen ja Kankaan (2018, s. 33) ajatus tiivistää mielestäni hyvin tutkielmani pääajatuksen: ”Leikkiympäristön pedagoginen rakentaminen laadukkaaksi ei ole riittävä muutos varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa lasten leikin ja osallisuuden taitojen kannalta, vaan avainasemassa on päiväkodin arjessa henkilökunnan vallassa olevien kulttuuristen toimintatapojen muutos.”

Lähteet

Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Alatarvas, S. & Niiniharju, M. (2018). Mitä tänään leikittäisiin? – Leikkitaulujen käyttäminen päiväkodeissa lasten osallisuuden ja valinnanvapauden näkökulmasta. Teoksessa J. Kangas & E. Fonsén (toim.), *Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona*. (47–55). Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut, Helsingin yliopisto. Haettu osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Bae, B. (2009). Children's right to participate—challenges in everyday interactions. *European early childhood education research journal*, 17(3), 391–406.

Brotherus, A. & Kangas, J. (2018). Leikkiympäristön haasteet ja rajoitukset lasten osallisuudelle. Teoksessa J. Kangas, J. Vlasov, E. Fonsén & J. Heikka (toim.), *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2-suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen*. (20–34). Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.

Brussoni, M., Olsen L.L, Pike, I. & Sleet, D.A. (2012). *Risky Play and Children's Safety: Balancing Priorities for Optimal Child Development*. Int. J. Environ. Res. Public Health 2012, 9. Haettu osoitteesta https://www.researchgate.net/publication/233828988_Risky_Play_and_Children's_Safety_Balancing_Priorities_for_Optimal_Child_Development

Eerola-Pennanen, P., Vuorisalo, M. & Raittila, R. (2017). Johdatus varhaiskasvatukseen. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus: oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. (21–35). Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Hakkarainen, P. & Brèdikytè, M. (2013). *Kehittävän leikkipedagogiikan perusteet*. Majavesi: Kogni.

- Helenius, A. & Korhonen, R. (2017). Leikin ensiaskeleita. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. (67–76). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helenius, A. & Lummelahti, L. (2013). *Leikin käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helenius, A. & Vähänen, L. (2004). Leikki on totta. Teoksessa M. Hintikka, A. Helenius & L. Vähänen (toim.), *Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys*. (34–40). Helsinki: Tammi.
- Helin, E., Kola-Torvinen, P. & Tarkka, K. (2018). Osallisuus ja osallistuminen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Teoksessa J. Kangas, J. Vlasov, E. Fonsén & J. Heikka (toim.), *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2-suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen*. (11–19). Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.
- Helsingin kaupunki. (2004). *Päiväkotiki Ruusun varhaiskasvatussuunnitelma*. Haettu osoitteesta <https://www.hel.fi/static/vaka/vasut/pk-ruusu-vasu.pdf>
- Häyrynen, E-L. (2018). Aikuisen rooli itsesääätelytaidoissa tukea tarvitsevan lapsen leikissä. Teoksessa J. Kangas & E. Fonsén (toim.), *Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona*. (21–34). Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut, Helsingin yliopisto. Haettu osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Satomäen opetuslautakunta. (2013). *Satomäen yksikön varhaiskasvatussuunnitelma*. Haettu osoitteesta https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/109411_96437_Satomaen_paivakoti_-_VASU.pdf
- Juutinen, J., Puroila, A-M. & Johansson, E. (2018). ”There Is No Room for You!” *The Politics of Belonging in Children’s Play Situations*. In: Johansson E., Emilson A., Puroila AM. (eds) *Values Education in Early Childhood Settings. International Perspectives on Early Childhood Education and Development*, vol 23. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-75559-5_15

- Kalliala, M. (2004). Mikä on leikkiä? Teoksessa Lastentarhanopettajaliitto ry (toim.), *Leikin aika*. (4–5). Haettu osoitteesta https://www.sotkamo.fi/wp-content/uploads/2018/07/Vaka_Leikin-aika.pdf
- Kalliala, M. (2012). *Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoitossa*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kalliokoski, H. (2018). Sukupuolisensitiivinen kasvatus ja leikin mahdollisuudet. Teoksessa J. Kangas & E. Fonsén (toim.), *Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona*. (21–34). Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut, Helsingin yliopisto. Haettu osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Kangas, J. (2016). *Enhancing children's participation in early childhood education through the participatory pedagogy*. University of Helsinki.
- Koivisto, P. & Anttinen, M. (2016). Lepohetkistä lukupiiriksi – suunnitelmista kuuntelemiseen. Teoksessa P. Roos, H. Nätyinki, H. Javanainen, P. Koivisto, M. Anttinen, P. Varttinen & K. Rintakorpi (toim.), *Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa*. (51–63). [Kustannuspaikka tuntematon]: www.piiaroos.fi.
- Kurkela, K. (1996). Leikin todellisuus. Teoksessa T. Jantunen & P. Rönnerberg (toim.), *Anna lapsen leikkiä: Kirja leikistä ja lapsilähtöisyydestä*. (83–96). Jyväskylä: Atena.
- Kuukka, A. (2015). *Lapset, Ruumiillisuus ja päiväkodin järjestys. Tutkimus ruumiillisuuden tuottamisesta ja merkityksellistymisestä lasten päiväkotiarjessa*. Jyväskylä studies in education, psychology, and social research 536.
- Lavikainen, I. & Nuutinen, N. (2018). Leikki vieraan kielen oppimisen menetelmänä. Teoksessa J. Kangas & E. Fonsén (toim.), *Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona*. (47–55). Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut, Helsingin yliopisto. Haettu osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3&isAllowed=y

- Lehtinen, E. & Koivula, M. (2017). Leikki yhdistää lapsia ja aikuisia. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus: oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. (177–191). Tampere: Vastapaino.
- Lehtinen, A-R. (2009). Lasten toiminta, toimintaresurssit ja toimijuus päiväkotiympäristössä. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.), *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. (89–114). Tampere: Vastapaino
- Leinonen, J. (2020). Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa J. Heikka, E. Fónsen, J. Elo & J. Leinonen (toim.), *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa*. (16–40). Suomen Varhaiskasvatus.
- Lyytinen, A., Liljeroos, J., Pekkola, E., Kosonen, J., Mykkänen, M. & Kivistö, J. (2019). *Ammatillinen opettajankoulutus Suomessa: reunaehdot, rakenteet ja profiilit*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:10. Helsinki. Haettu osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161473/OKM_10_2019_Ammatillinen%20opettajankoulutus%20Suomessa.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Mäkinen, R. (2018). Lasten kuvataideleikit ja niiden pedagoginen tukeminen. Teoksessa J. Kangas & E. Fonsén (toim.), *Leikin ammatillaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona*. (47–55). Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut, Helsingin yliopisto. Haettu osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattillaiset.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Niikko, A. (2015). Tutkiva opettaja ongelmanratkaisijana. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineistonkeruu, virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. (241–256). (4. uud. ja täyd. p.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetushallitus. (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Haettu osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

- Paju, E. (2013). *Lasten arjen ainekset: Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Raittila, R. (2013). Pienryhmätoiminta ja leikkialueet. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toimintaympäristö rakentuu arkisissa käytännöissä. Teoksessa K. Karila & L. Lipponen (toim.), *Varhaiskasvatuksen pedagogiikka*. (69–94). Tampere: Vastapaino
- Roos, P. (2015). *Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Haettu osoitteesta <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96477/978-951-44-9691-2.pdf?sequence=1>
- Roos, P. (2016). Lasten osallisuuden mahdollisuudet päiväkotiarjessa. Teoksessa P. Roos, H. Nätyнки, H. Javanainen, P. Koivisto, M. Anttinen, P. Varttinen & K. Rintakorpi (toim.), *Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa*. (51–63). [Kustannuspaikka tuntematon]: www.piiaroos.fi.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Haettu osoitteesta https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/7961/isbn_978-952-476-349-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Satomäen opetuslautakunta. (2013). *Satomäen yksikön varhaiskasvatussuunnitelma*. Haettu osoitteesta https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embds/vantaawwwstructure/109411_96437_Satomaen_paivakoti_-_VASU.pdf
- Smids, S. (2018). Varhaiskasvatuksen vapaan leikin pelikentät. Teoksessa J. Kangas & E. Fonsén (toim.), *Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona*. (47–55). Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut, Helsingin yliopisto. Haettu osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Toivonen, A. (2018). Tarinallisen leikin maailma -Osallisuuden ja positiivisen pedagogiikan vahvistaminen. Teoksessa J. Kangas & E. Fonsén (toim.), *Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona*. (47–55). Opettajankoulutuslaitoksen muut

julkaisut, Helsingin yliopisto. Haettu osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2011). Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi

Turja, L. (2012). Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. (41–53). Jyväskylä: PS-kustannus.

Turja, L. & Vuorisalo, M. (2017). Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus: oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. (36–55). Tampere: Vastapaino.

Varhaiskasvatuslaki. 1. Luku. (540/2018). Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidp448189520>

Varpanen, J. (2018). Vapaus, demokratia ja jaettu todellisuus osallisuuden ytimessä. Teoksessa J. Kangas, J. Vlasov, E. Fonsén & J. Heikka (toim.), *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2-suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen*. (120–134). Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.

Vehkalahti, R. & Urho, T. (2013). *Leikki on totta! Näkökulmia vapaan leikin tukemiseen*. Helsinki: Lasten Keskus.

Viljamaa, E. (., Estola, E. (., Juutinen, J. (& Puroila, A. ((2017). *Patjakasan kutsu: Yhteen tulemisia ja erilleen vetäytymisiä päiväkodissa*. Suomen varhaiskasvatus.

Viljamaa, E. & Yliherva, A. (2020). Leikki on kaikki. Teoksessa E.k. Niemitalo-Haapola, S. Haapala & S. Ukkola (toim.), *Lapsen kielenkehitys: Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys*. (205–223). Jyväskylä: PS-kustannus.

Virkki, P. (2015). *Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä*. [Savonlinna]: University of Eastern Finland. Haettu osoitteesta https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/14935/urn_isbn_978-952-61-1735-5.pdf

Vuorisalo, M. & Eerola-Pennanen, P. (2017). Eriarvoistuminen ja kamppailut omasta asemasta. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus: oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. (21–35). Tampere: Vastapaino.